

**Vilniaus universiteto teisės fakulteto
Privatinės teisės katedra**

Paulius Žalnieraitis
V kurso, civilinės ir verslo teisės
studijų šakos studentas

Magistro darbas

Bendrovės *de facto* vadovo statusas: probleminiai aspektai

Vadovė: lekt. dr. Eglė Lauraitytė
Recenzentas: Partnerystės doc. Gintautas Bartkus

Vilnius
2023

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiame darbe analizuojama Lietuvos teismų praktikoje įtvirtintą faktinio vadovo koncepciją, kuomet asmuo faktiškai užima bendrovės vadovo poziciją be formalaus paskyrimo. Rašto darbe pateikiamos teisinės problemos susijusios su faktinio vadovo statusu, įskaitant civilinės atsakomybės taikymu. Nagrinėjama teisės doktrina ir teismų praktika siekiant atsakyti rašto darbe keliamus klausimus.

Pagrindiniai žodžiai: juridinis asmuo, valdymo organas, faktiniai teisiniai santykiai, teisės ir pareigos, vadovo atsakomybė.

This paper analyses the concept of a factual manager established in Lithuanian judicial practice, referring to a person who factually holds the position of a company manager without formal appointment. The paper discusses the legal issues associated with the status of a factual manager, including the application of civil responsibility. The paper draws on legal doctrine and court practice to address the questions raised in the research.

Keywords: legal entity, management body, factual legal relations, rights and duties, directors responsibility.

TURINYS

IŽANGA	4
1. <i>De facto</i> vadovo apibrėžimas, tikslai ir identifikavimas	7
1.1. <i>De facto</i> vadovo apibrėžimas.	8
1.2. <i>De facto</i> vadovo koncepcijos tikslai	11
1.3. <i>De facto</i> vadovo identifikavimas ir pripažinimas	13
2. <i>De facto</i> vadovo sampratos probleminiai aspektai	19
2.1. <i>De facto</i> ir <i>de jure</i> vadovo teisinis santykis	20
2.2. <i>De facto</i> vadovo teisinis santykis su netinkamai paskirtu ar pašalintu vadovu	25
2.3. <i>De facto</i> ir šešėlinio vadovo teisinis santykis	30
2.4. Asmuo galintis būti pripažintas <i>de facto</i> vadovu	32
3. <i>De facto</i> vadovo pareigų ir atsakomybės probleminiai aspektai	35
3.1. <i>De facto</i> vadovo fiduciarinės pareigos	36
3.2. <i>De facto</i> vadovo įstatyminės pareigos	41
3.3. <i>De facto</i> vadovo civilinė atsakomybė	43
3.4. <i>De facto</i> ir <i>de jure</i> vadovo solidari ir dalinė atsakomybė	47
IŠVADOS	50
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	52
SANTRAUKA	59
SUMMARY	60

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS

CK	Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas.
ABĮ	Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas.
LAT arba Kasacinis teismas	Lietuvos Aukščiausiasis Teismas.
CA 2006	Jungtinės Karalystės įstatymas, reglamentuojantis juridinio asmens teisinės formas, kurios atitinka Lietuvos Respublikoje reglamentuojamas UAB ir AB.
GmbH	Vokietijos Federacijos įstatymas, reglamentuojantis juridinio asmens teisinės formas, kuri atitinka Lietuvos Respublikoje reglamentuojamas UAB.
EMCA	Europos modelinis bendrovių aktas, ES bendrovių teisės mokslininkų iniciatyva parengtas pavyzdinis bendrovės reglamentuojančių nuostatų ir taisyklių rinkinys, skirtas valstybėms narėms.
Autorius	Šio magistrinio darbo autorius.

IŽANGA

Temos aktualumas. Bendrovė, kaip asmenų susivienijimas skirtas vykdyti ekonominiai veiklai, ilgą laiką buvo ir yra viena iš populiariausių juridinio asmens rūšių verslo tikslams įgyvendinti. Bendrovei, kaip ir bet kuriam kitam juridiniam asmeniui, yra būtini valdymo organai ir juos sudarantys nariai, kurie skirtingais lygmenimis įgyvendinta verslo tikslus, bei priima sprendimus būtinus vykdyti ir palaikyti sėkmingą veiklą. Tačiau praktikoje gali susiklostyti situacija, kuomet asmuo bendrovėje veikia kaip vadovas, bei nuolatos atlieka užduotis ir priima strateginius verslo sprendimus, be tinkamo formalaus paskyrimo. Toks asmens elgesys, pasak Lietuvos Respublikos teismų, gali sukelti ypatingas teisines pasekmes - pripažinimą faktiniu (lot. *de facto*) vadovu. Atsižvelgiant į tai, tokio asmens veiksmai bendrovės atžvilgiu gali lemti atsakomybės pritaikymą už padarytą žalą kaip formaliai (lot. *de jure*) paskirtam vadovui. Nors asmens pripažinimas *de facto* vadovu nėra naujas reiškinys Lietuvos teismų praktikoje, tačiau iki šiol formuojamas, bei pildomas vis naujais teismų sprendimais.

Darbo tikslas. Šio darbo tikslas yra atkleisti *de facto* vadovo teisinį statusą Lietuvoje, atsižvelgiant į susijusias teorines ir praktines problemas išreikštas teisės doktrinoje ir teismų praktikoje. Rašto darbe apsiribojama bendrove, ypatingai uždaroja akcine bendrove, kaip viena iš populiariausių ir labiausiai tyrinėjamų juridinio asmens formų, ir bendrovės valdymo organais, ypatingai bendrovės vienasmeniu valdymo organu – vadovu, jo pareigų ir atsakomybės analize ir jos pritaikymu ar apimti *de facto* vadovo atžvilgiu.

Darbo uždaviniai:

1. Įvertinti teismų praktikoje įtvirtintą *de facto* vadovo apibrėžimą, jos tikslus ir jo indentifikavimą. Siekiant atskleisti šios dalies uždavinį, ypatingas dėmesys skiriamas lyginamajai analizei.
2. Išanalizuoti bendrovės *de facto* sąvoką ir atskleisti kokios faktinės aplinkybės gali lemti skirtingą *de facto* vadovo teisinį statusą bendrovėje, bei įtaką bendrovės ir trečiųjų asmenų atžvilgiu.
3. Įvertinti *de facto* vadovo pareigų ir civilinės atsakomybės apimtį ir ypatumus, atsakant į klausimą ar pagrįsta yra taikyti *de facto* vadovui pareigas ir civilinę atsakomybę kaip *de jure* vadovui, ir jei taip, kokia apimti.

Darbo Objektas. Darbo tyrimo objektas yra bendrovės *de facto* vadovas ir jo teisinis statusas, bei veiksmų sukeltamos civilinės teisinės pasekmės Lietuvos Respublikoje.

Darbo Tyrimo metodika. Magistriniame darbe naudojami tyrimo metodai: sisteminis, istorinis, teleologinis, lingvistinis, lyginamasis metodas. Sisteminis metodas naudojamas apžvelgiant skirtingų teisės aktų teisinį reglamentavimą ir sąveiką tarp juose pateiktų teisės normų. Teleologinis metodas naudojamas siekiant atskleisti teisės aktų tikslus ir uždavinius, bei įstatymo leidėjo valią. Lingvistinis metodas naudojamas analizuojant atskirų teisės aktų nuostatų turinį, teismų praktiką, mokslinius darbus ir kitus aktualius šaltinius. Lyginamasis metodas naudojamas siekiant palyginti Lietuvoje ir kitose jurisdikcijose galiojančią reguliavimą, pagrindinį dėmesį skiriant Vokietijos teisei, kaip kontinentinės teisinės tradicijos atstovei, ir Jungtinės Karalystės teisei, kaip bendrosios teisės tradicijos atstovei.

Darbo originalumas. Lietuvoje nėra itin gausu mokslinių darbų, kuriuose būtų išimtinai analizuojamas *de facto* vadovo teisinis statusas ir su tuo susijusios teisinės pasekmės. Nors yra pavienių teisės mokslininkų, pavyzdžiui, R. Greičius ir G. Jakuntavičiūtės mokslinių darbų, kuriuose iš dalies paliečiama *de facto* vadovo problematika. Tačiau minėtų autorių darbuose aptariamai klausimai yra paliesti tik principine analize, pateikiant *de facto* vadovo apibrėžimą, bei to meto aktualią teismų praktiką, kadangi tai nebuvo mokslinių darbų pagrindinis objektas. *De facto* vadovo atsakomybės klausimas taip pat buvo nagrinėjamas ir 2018 m. Karolio Stankaus magistro darbe, tačiau prieiga prie šio darbo galima tik per Vilniaus Didžiojo Universiteto duomenų bazę, todėl rašto darbo turinys nėra žinomas. Faktinio vadovo padėtis taip pat buvo pateikta Lietuvos Aukščiausiasis Teismo 2016 m. bendrovės valdymo organų civilinę atsakomybę reglamentuojančių teisės normų taikymo praktikos apžvalgoje¹. Užsienio literatūroje faktinių vadovo statuso tema taip pat dažnai nagrinėjama kartu su kitais susijusiais klausimais arba apsiriboja tik atskirais moksliniais straipsniais kurie apžvelgia tik tam tikrus bendrovės faktinio vadovo aspektus. Atsižvelgiant į tai, kad esamuose darbuose *de facto* vadovo statuso analizė yra ribota, Autoriaus nuomone rašto darbas atitinka originalumo kriterijų.

Svarbiausi šaltiniai. Pagrindiniai šaltiniai rengiant šį darbą yra Lietuvos Respublikos ir užsienio teismų praktika, teisės doktrinos šaltiniai, konkrečiai civilinio kodekso komentaras, straipsniai, monografijos. Didžiausią reikšmę turinčiais šaltiniais Autoriaus laikoma EMCA; Kraakman, Reinier et al., 2017, *The Anatomy of Corporate Law: A Comparative and Functional Approach*; Fleischer et al., 2023, *Vokietijos bendrovių įstatymo komentaras*; bei Gerner-Beuerle et al., 2019, *Comparative Company Law*. Taip

¹ 2016 m. lapkričio 23 d. Bendrovės valdymo organų civilinę atsakomybę reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalga (Teismų praktika Nr. 45).

pat R. Greičiaus, 2007, monografija „Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos“ ir G. Jakuntavičiūtės, 2012, „Juridinio asmens valdymo organų narių civilinė atsakomybė“ daktaro disertacija.

1. *De facto* vadovo apibrėžimas, tikslai ir identifikavimas

Europos valstybėms *de facto* vadovo ir su juo susijusių probleminių aspektų klausimas nėra svetimas¹. Atsižvelgiant į tai rašto darbe pirmiausiai bus vertinama kaip Lietuvoje ir skirtingose valstybėse, ypač Vokietijoje ir Anglijoje, yra suprantamas *de facto* vadovas, kokios priežastys lėmė šios koncepcijos susiformavimą bei jos tikslus ir kaip yra identifikuojamas *de facto* vadovas.

Taip pat nagrinėjant su įmonių teise susijusius klausimus, teisės doktrinoje dažniausiai pradedama nuo juridinio asmens prigimties teorijų. Ir nors galime sutikti nuomonių kritikuojančių juridinio asmens teorijų naudojimą sprendžiant su įmonių teise susijusias teisinis problemas, kadangi jos gali suteikti dar daugiau neaiškumo (Choudhury et al., 2017, p. 245), bet yra ir priešingų pozicijų, teigiančių, kad šios teorijos gali padėti išspręsti ir atsakyti į keliamus probleminius klausimus (Phillips, 1994, p. 1079). Autoriaus nuomone juridinių asmenų teorijoje pateiktos idėjos gali būti panaudotos kaip papildomi argumentai ar motyvai sprendžiant šiame rašto darbe keliamas klausimus, tačiau išsamiau nagrinėjami nebus. Vis dėlto paminėtina, kad besivystant juridinio asmens (fikcijos, organinė, sutartinei, kita.) ir jos organų (įgaliojimo, organo, kita.) teorijomis bei atitinkamai teisiniams reguliavimai, lėmė išskirtinę bendrovės valdymo organų padėti (Choudhury et al., 2017, p. 232-238; Gerner-Beuerle et al., 2019, p. 196; Fleischer et al., 2023, p. 92). Pastarieji tapo nepriklausomi nuo akcininkų, bei įgijo teisę savarankiškai formuoti bendrovės valią² (Jakuntavičiūtė, 2012, p. 52), kas galėjo lemti, kad su bendrove susiję asmenys, tokie kaip akcininkai, kreditoriai, darbuotojai, gali būti suinteresuoti veikti bendrovės ir jos vadovų veiksmus taip, kad pirmenybė būtų teikiama jų asmeniniams interesams.

¹ Annex to study on Director`s duties and liability, prepared for the European Commission DG Markt (by Carsten Gerner - Beuerle Philipp Paech Edmund Philipp Schuster (Department of Law, The London School of Economics and Political Science, 2013).

² Pavyzdžiui CK 2.81 str. 1 d. numatanti, kad juridinis asmuo įgyja civilines teises, prisiima civilines pareigas ir jas įgyvendina per savo organus, kurie sudaromi ir veikia pagal įstatymus ir juridinių asmenų steigimo dokumentus.

1.1. *De facto* vadovo apibrėžimas.

De facto vadovo sąvoka yra priskiriama prie koncepcijos tipo, t. y. nėra aiškiai apibrėžiama, bet apibūdinama tam tikrais požymiais kurie nebūtinai turi būti susiję ar vienodi (Fleischer et al., 2023, 43 skyrius, p. 280). Lietuvoje *de facto* vadovo samprata yra įtvirtinta tik teismų praktikoje, kurioje jau kuris laikas yra nusistovėjęs toks *de facto* vadovo apibrėžimas – tai asmuo, kuris nėra paskirtas vadovu, bet nuolat atlieka užduotis ir priima strateginius verslo sprendimus, būdingus šiai pozicijai (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. liepos 21 d. nutartis civilinėje byloje). Pripažinus, kad formaliai vadovu nepaskirtas asmuo sistemingai atlika funkcijas, kurias paprastai atlieka vadovas, jo atsakomybė už neteisėtus veiksmais įmonei padarytą žalą taikoma kaip *de jure* vadovui (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. spalio 11 d. nutartis civilinėje byloje). Pažymėtina, kad Lietuva nėra vienintelė valstybė, kurioje *de facto* vadovas pripažįstamas tik teismų praktikoje. 2013 m. darytoje bendrovės vadovų pareigų ir atsakomybės tyrime Europos mastu¹, galime pamatyti, kad keletas Europoje esančių valstybių *de facto* vadovą pripažįsta panašiu būdu (Gerner-Beuerle et al., 2013, p. 45-54).

Visgi galime sutikti ir valstybių kurios yra įtvirtinusios *de facto* vadovo sąvoką įstatymo lygmeniu. Prancūzijos komercinio kodekso (2002) L. 241-9, L 245-16 str. numato atsakomybę asmeniui kuris faktiškai veikė kaip vadovas (pranc. *dirigeant de fait*). *De facto* vadovas suprantamas kaip fizinis arba juridinis asmuo, kuris nėra *de jure* vadovas, tačiau prisiima panašias funkcijas ir turi panašius įgaliojimus bendrovės valdyme, kuriuos vykdo savarankiškai ir daro įtaką bendrovėje priimamiems sprendimams (Mortimore et al., 2017, p. 56). Vokietijoje, uždarytųjų akcinių bendrovių įstatyme (GmbH) 43 str., ir akcinių bendrovių (AktG) 92 str. taip pat netiesiogiai įtvirtinta *de facto* vadovo (vok. *faktischer Geschäftsführer*) sąvoka. O pats *de facto* vadovas suprantamas kaip asmuo kuris faktiškai priima organams skirtus sprendimus arba yra atsakingas už faktinį bendrovės valdymą ir taip lemia bendrovės valios formavimą (Caspar et al., 2006, p. 39). Ispanijos bendrovių įstatymo (2014) 133 str. 2 d. tiesiogiai numatyta, kad bet kuris asmuo, veikiantis kaip faktinis bendrovės vadovas (ispa. *administrador de hecho*), asmeniškai atsako bendrovei, akcininkams ir kreditoriams už bet kokią žalą, padarytą veiksmais, prieštaraujančiais įstatymams ar įstatams, arba veiksmais, atliktais nesilaikant įstatyme nustatytų pareigų asmenims, kurie pagal įstatymą formaliai turi vadovo statusą.

¹ Annex to study on Director`s duties and liability, prepared for the European Commission DG Markt (by Carsten Gerner - Beuerle Philipp Paech Edmund Philipp Schuster (Department of Law, The London School of Economics and Political Science, 2013);

Bendrosios teisės tradicijos valstybėse, kaip Airijos bendrovių įstatymo (2014) 222 str. 1 d. nurodoma, kad asmuo užimantis bendrovės vadovas pareigas, bet oficialiai nepaskirtas tokiu, laikomas bendrovės vadovu. Jungtinėje Karalystėje *de facto* vadovo sąvoka netiesiogiai įtvirtinta CA 2006 250 str., nurodant, kad bendrovės vadovu laikomas bet kuris asmuo kuris užima vadovo pareigas, nesvarbu, kaip jis būtų vadinamas. Įstatymas apima tiek *de jure*, tiek *de facto* vadovus (ang. *director in fact*), o faktinį vadovą supranta kaip asmenį, kuris atlieka vadovo funkcijas, nors oficialiai nėra tokiu paskirtas (Mortimore et al., 2017, p. 60).

EMCA 9.01 str. 2 d., nurodoma, kad teismas gali nustatyti, kad vadovu yra asmuo, kuris veikia kaip vadovas, nors nėra oficialiai paskirtas, siekiant tokiam asmeniui pritaikyti teisinę atsakomybę už vadovo pareigų pažeidimą.

Vertinant ar *de facto* vadovo apibrėžimas turėtų būti įtvirtintas įstatymo lygmeniu, teisės doktrinoje galime sutikti poziciją, kad tai nėra būtina ar net netinkama, nes *de facto* vadovo statusas vis dar analizuojamas (Fleischer et al., 2023, 46 skyrius, p. 296), o įstatymo leidėjas gali suformuoti per siaurą arba per platą *de facto* vadovo apibrėžimą, dėl ko gali būtų nepasiekiamas teisinio tikrumo bei apibrėžtumo tikslai (Jakuntavičiūtė, 2012, p. 56). Pastebėtina, kad valstybės kurios yra įtvirtintosios *de facto* vadovo sąvoka teisės aktų lygmeniu, nėra išsamiai atkleidusios tokios asmens apibrėžimo ar statuso, tik pateikiamos bendros nuostatos įtvirtinančias pastarojo egzistavimą, kas daro tokį įtvirtintą mažai reikšmingą turinio prasme.

Taip pat reikėtų atsižvelgti į įmonių teisinį reguliavimą, kuriame dažniausiai pateikiama tik standartinė bendrovės sutarties forma, kurią šalys savo nuožiūra gali priimti visą arba iš dalies. Tokia standartinė sutartis, kuri turi reglamentuoti sudėtingus teisinius santykius, yra neišvengiamai neišsami. Tai lemia situacijas kurios sutartyje nebus aiškiai aptartos, nes jos sudarymo metu tokios situacijos nebuvo galima numatyti arba ji atrodė pernelyg mažai tikėtina, kad būtų pateisintos išlaidos, susijusios su aiškių nuostatų įtraukimu į sutartį. Todėl teismai užima svarbų vaidmenį įmonių teisėje ją aiškindami ir sprenddami tokias teises spragas kurios nėra tiesiogiai aptartos įstatymu (Kraakman et al., 2017, p. 18-20), kas šiuo atveju yra spręsti *de facto* vadovo statusą ir su tuo susijusius probleminius klausimus.

Visgi siūlymai įtraukti Lietuvos teisinėje sistemoje *de facto* vadovo institutą buvo pateikti jau 2008 m., kad įtvirtinti galimybę patronuojančią įmonę pripažinti dukterinės įmonės *de facto* vadovu, kuomet patronuojanti įmonė veikia kaip pastarosios vadovas (Papijanc, 2008, p. 47).

Lyginant pateiktų valstybių *de facto* vadovo apibrėžimus, galima pastebėti, kad minėtose valstybė jis yra panašus – tai asmuo kuris atlieka vadovo pareigas ir priima sprendimus be formalaus paskyrimo į vadovo poziciją. Tačiau Anglijos bendrovių įstatymas nesieja *de facto* vadovo būtent su teisine atsakomybe, kas yra akcentuojama Lietuvoje ir kitose minėtose valstybėse. Autoriaus nuomone, nors *de facto* vadovo sąvokos įtvirtinimas teisės aktų lygmeniu nepadėtų sprendžiant pastarojo pripažinimo ir atsakomybės klausimų, tačiau tai įtvirtintų *de facto* vadovo koncepciją kaip atskirą suinteresuotų asmenų pažeistų teisių gynimo būdą. Taip pat toks pripažinimas atliktų apsaugos nuo piktnaudžiavimo funkciją ir atitinkamai skatintų pačius asmenis elgtis rūpestingiau ir atidžiau, veikiant juridinio asmens vardu, dėl ko kai kurie autoriai pabrėžia *de facto* vadovo koncepcijos svarbą (Tikniūtė, 2008, p. 110 ir Bagdanskis, 2020, p. 10).

1.2. *De facto* vadovo koncepcijos tikslai

Siekiant išanalizuoti *de facto* vadovo sąvoką, pirmiausia būtina suprasti jos tikslus bendrovių teisės kontekste. Šiame skyriuje siekiama išnagrinėti istorinius šių tikslų pokyčius ir dabartinį jų supratimą Lietuvoje bei kitose jurisdikcijose.

Istoriškai, Jungtinėje Karalystėje (Jungtinės Karalystės Aukščiausiojo Teismo 2010 m. lapkričio 24 d. sprendimas byloje *Holland v The Commissioners*) ir Vokietijoje (Fleischer et al., 2023 m., 43 skyrius, p. 275) iki 19 a. pabaigos *de facto* vadovu buvo apibūdinami vadovai kurių paskyrimo ar atleidime yra „defektų“. Teismai tokiose bylose dažniausiai nagrinėdavo klausimus susijusius su netinkamu (daugiausia formaliais pažeidimais pasižyminčiu) vadovo paskyrimu ir to sukeliomomis pasekmėmis. Tik vėliau teismai pradėjo spręsti labiau su asmeniu, kuris niekuomet formaliai nebuvo paskirtas vadovu, atsakomybe susijusius klausimus (Cassim, 2021, p. 5).

2013 m. atliktame vadovų atsakomybės ir pareigų tyrime Europos sąjungos mastu (Gerner-Beuerle et al., 2013, p. 45-54), valstybės *de facto* vadovo koncepciją taikė skirtingais tikslais. Latvija ar Bulgarija tuo metu nepripažino *de facto* vadovo nei statutinėje teisėje, nei teismų praktikoje. Estijoje ar Suomijoje *de facto* vadovo pripažinimas buvo siejamas su baudžiamąją atsakomybe. Kipre *de facto* vadovas daugiausiai taikomas sprendžiant netinkamo vadovo paskyrimo klausimus. Tačiau pagal darbo 1.1 dalyje atliktoje analizėje, galima pastebėti, kad *de facto* vadovas Europos valstybėse daugiausiai siejamas su galimybe pritaikyti asmeniui atsakomybę už vadovo pareigų pažeidimą, atsižvelgiant į tai, teisės doktrinoje išreiškiama panaši pozicija, kad galimybė asmenį pripažinti *de facto* vadovu yra kaip atskira priemonė taikyti bendrovės akcininkams ar kreditoriams atsakomybę už nesąžiningus veiksmus (Kraakman et al., 2017, p. 131-135).

Lietuvos teismų praktikoje supratimas apie *de facto* vadovą formavosi panašia seka. Galima aptikti ankstyvų bylų kuomet buvo sprendžiama dėl bendrovės faktinio vadovo baudžiamosios atsakomybės (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. spalio 21 d. nutartis baudžiamosioje byloje), kuomet teismas nustatė, kad nuteistasis organizavo ir betarpiškai vykdė įmonės steigimo dokumentuose nenumatytą veiklą stambiu mastu - prekybą naftos produktais, tam panaudodamas kaip priedangą bendrovės ir apgaulingai veikdamas kaip faktinis šių įmonių vadovas. Civilinių bylų (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. kovo 26 d. nutartis civilinėje byloje), kuomet teismas sprendė koks yra bendrovės vadovo statusas po šio kadencijos pabaigos, jeigu bendrovės akcininkai laiku nepriėmė sprendimo dėl naujo vadovo išrinkimo, ir seno vadovo atšaukimo, bet savo veiksmais tiesiogiai neprieštaravo pastarojo pareigų tęsimui. Nors šioje byloje teismas nesvarstė šio asmens

pripažinimo *de facto* vadovu, tačiau kvalifikavo faktinį vadovo pareigų vykdymą kaip pagrindą pratęsti pastarojo įgaliojimus.

Visgi jau 2012 m. Kasacinis teismas pritaikė civilinę atsakomybę bendrovės dalyviui dėl šio nesąžiningų veiksmų, pripažįstant jį *de facto* vadovu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje). Teismas nurodė, kad <...*Jei dalyvis atlieka veiksmus, kurie pagal įstatymus ir steigimo dokumentus nepriskirtini jo, kaip dalyvio, kompetencijai, bet būdingi vadovui, laikytina, kad jis veikia kaip faktinis vadovas ir atsakomybę turi prisiimti kaip vadovas...*>. Taip pat teismas *de facto* vadovo sąvoka taikė siauriau, t. y. tiesiogiai neįvardijant, kad *de facto* vadovu gali būti pripažintas bet kuris asmuo, ne tik bendrovės dalyvis. Toks siauresnis *de facto* vadovo apibrėžimas buvo pateiktas ir minėtame 2013 m. vadovų atsakomybės ir pareigų tyrime Europos sąjungos mastu, nurodant kad Lietuvoje *de facto* (ir šešėlinio vadovo) koncepcija yra pripažįstama tik dėl akcininkų "nepagrįsto kišimosi" į įmonės valdymo reikalus (Gerner-Beuerle et al., 2013, p. 51).

2013 m. LAT išplėtojo *de facto* vadovo koncepciją, kuomet buvo sprendžiama asmens, kuri buvo ne įmonės vadove, o darbuotoja, atsakomybės dėl fiktyvių sandorių sudarymo bendrovės vardu. Kasacinis teismas nurodė, kad <...*civilinės atsakomybės prasme kaip vadovas narys gali būti vertinamas ne tik asmuo, kuris pagal įmonės dokumentus tuo metu ėjo įmonės vadovo pareigas (de jure vadovas), tačiau ir bet kuris kitas asmuo, jei nustatoma, kad įmonė veikė jo vadovaujama (de facto vadovas)...*> ir atitinkamai su tuo sietinas pasekmės <...*pripažinus, kad formaliai vadovu nepaskirtas asmuo sistemingai atliko funkcijas, kurias paprastai atlieka vadovas, jo atsakomybė už neteisėtais veiksmais įmonei padarytą žalą taikoma kaip de jure vadovui...*> (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. spalio 11 d. nutartis civilinėje byloje).

Lietuvos teismai ir toliau plėtojo praktiką susijusią su *de facto* vadovo pripažinimo, jo pareigų apimties, bei civilinės atsakomybės klausimu, dėl ko plačiau bus aptarta 3 šio rašto darbo dalyje, tačiau *de facto* vadovo apibrėžimas iš esmės nekito. Taigi, Europos valstybėse faktinis bendrovės vadovo veiksmų atlikimas buvo siejamas su įvairiomis pasekmėmis, tačiau šiuo metu *de facto* vadovo koncepcija daugiausiai asocijuojama su galimybe nesąžiningiems asmenims pritaikyti atsakomybę kaip *de jure* vadovams.

1.3. *De facto* vadovo identifikavimas ir pripažinimas

Teisės doktrinoje *de facto* vadovo identifikavimui yra skiriama nemažai dėmesio. Skirtingų jurisdikcijų teisės mokslininkai siekia pasidalinti jų teismų suformuotą praktiką siekiant atskleisti būtent kokius konkretūs požymiai ar veiksmai lemia asmens pripažinimą *de facto* vadovu. Šioje dalyje siekiama atskleisti ir įvertinti kaip Lietuvoje ir užsienio jurisdikcijose, šiuo atžvilgiu Vokietijoje ir Jungtinėje Karalystėje, yra identifikuojamas *de facto* vadovas, bei palyginti šių jurisdikcijų praktiką.

Pirmiausiai, teisės doktrinoje ir teismų praktikoje, sutiktina, kad *de facto* pripažinimui turi būti keliami aukšti įrodinėjimo standartai. Teismai neturi kiekvienam su bendrove susijusiam poveikiui taikyti juridinio asmens organo atsakomybės režimo, nes atsakomybė gali kilti tik už organui būdingų funkcijų vykdymą organui būdingu būdu (Fleischer et al., 2023, 43 skyrius, p. 279).

Dėl aukštų įrodinėjimų standartų yra netiesiogiai pasisakęs Kasacinis teismas. Byloje kurioje buvo sprendžiama akcininkų atsakomybę dėl pritarimo sudaryti ginčo sutartis ir jų atsakomybės už galimai nesąžiningus veiksmus, teismas konstatavo, kad <...*apeliacinės instancijos teismas, nors sprendė, kad atsakovai „tiesiogiai dalyvavo įmonės valdyme“, tačiau šios išvados nepagrindė ir nekonkretizavo, ar „dalyvavimą įmonės valdyme“ teismas vertino kaip bendrovės valdymo organų funkcijų įgyvendinimą, ar ši formuluo­te išreiškia bendrovės dalyvių funkcijų vykdymą...> (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. vasario 4 d. nutartis civilinėje byloje).*

Tokiu aukštu standartu siekiama, kad:

Pirma, neįtraukti bet kokio poveikio bendrovės atžvilgiu kaip lemiančio pripažinimą *de facto* vadovu. Kadangi, pavyzdžiui, bendrovės kreditoriai, tiekėjai ar kiti partneriai gali daryti reikšmingą įtaką sutartiniais ar kitais būdais, tačiau toks jų poveikis dažniausiai neveikia pačios bendrovės organizacinės struktūros ir yra teisėtas. LAT byloje pripažino *de facto* vadovu kreditorių, kadangi pastarasis galėjo priimti strateginius įmonės veiklos sprendimus ir duoti privalomus nurodymus bendrovės valdymo organams. Tačiau teismas pažymėjo, kad <...*kreditorių siekis ginti savo interesus, be kita ko inicijuojant įvairių sandorių sudarymą, yra ekonomiškai pagrįstas ir paprastai nėra neteisėtas...> (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. liepos 21 d. nutartis civilinėje byloje).*

Antra, akcininkų ribotos atsakomybės apsaugos. Kadangi bendrovės akcininkai turi ribotą atsakomybę ir teisę ir interesą dalyvauti ir priimti esminius sprendimus bendrovėje (ABĮ 14-18, 20 str.), šios teisės įgyvendinimas neužtraukia akcininkams atsakomybės už bendrovės prievoles (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. vasario 7 d. nutartis

civilinėje byloje). Ribota akcininkų atsakomybė neturėtų būti taikoma, kuomet akcininko turima kompetencija peržengia leistinas ribas ir virsta esminių valdymo organų funkcijų atlikimu (Fleischer et al., 2023 m., 43 skyrius, p. 293-294), kadangi dalyviai negali vienokiu ar kitokiu būdu duoti tiesioginio nurodymo valdymo organams, jeigu jiems priskirta tam tikra kompetencija (Bartkus, 2002, p. 107). Kasacinis teismas pažymėjo, kad akcininko veiksmai išeinantys už jam įstatymo priskirtos kompetencijos ribų, yra kuomet asmuo daro verslo sprendimus, atstovauja bendrovei santykiuose su trečiaisiais asmenimis ir faktiškai turi valdingus įgalinimus įmonėje (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. rugsėjo 12 d. nutartis civilinėje byloje).

Trečia, darbuotojų ar kitų įgaliotų asmenų atribojimą nuo vadovo pozicijos. Kadangi pastarieji taip pat gali būti bendrovės struktūrine dalimi, nurodoma, kad įgaliojimų turėjimas veikti bendrovės vardu neturėtų būti pakankamas faktas pripažinti asmenį *de facto* vadovu, ypač jeigu toks asmuo negali veikti savarankiškai ir iš esmės yra priklausomas nuo vadovų valios (Stundberg, 2015 m., p. 1080-1081; Goette et al., 2023, 93 skyrius, p. 18-20). Konsultantai ar patarėjai, pavyzdžiui teisininkai, taip pat neturėtų būti pripažįstami *de facto* vadovais, kadangi jie neveikia ir neįgyvendina tipinių organų funkcijų (Fleischer et al., 2023 m., 43 skyrius, p. 292). Tačiau juridinio asmens valdymo organų narių civilinės atsakomybės standartas gali būti taikomas vadovaujamas pareigas einantiems bendrovės darbuotojams, kurie savarankiškai *de facto* ar *de jure* vykdo valdymo organų funkcijas ir tokiais savo veiksmais sukuria teises bei pareigas juridiniam asmeniui (Jakuntavičiūtė, 2012 m., 59 p.). Kasacinis teismas šiuo atžvilgiu pripažino *de facto* vadove darbuotoją, kuriai *de jure* vadovė suteikė įgaliojimus atstovauti bendrovei pasirašant sutartis. Šiuo pagrindu laikina vadovė sudarinėjo darbo sutartis su darbuotojais, priiminėjo įsakymus, pasirašydavo sąskaitas faktūras, priėmimo–perdavimo aktus ir t. t. (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gruodžio 20 d. nutartis civilinėje byloje). Taip pat LAT yra pažymėjęs, kad *<...sandorių pasirašymas bendrovės vardu nėra esminis kriterijus nustatant, ar asmuo yra de facto vadovas...>* (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių 2018 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje).

***De facto* vadovo indentifikavimas Vokietijoje**

Vokietijoje *de facto* vadovas suprantamas kaip asmuo kuris faktiškai priima organams skirtus sprendimus arba yra atsakingas už faktinį bendrovės valdymą ir taip lemia bendrovės valios formavimą (Caspar et al., 2006, p. 39). Vokietijoje teismų praktikoje yra atkreipiama į šiuos požymius identifikuojant *de facto* vadovą (Fleischer et al., 2023, 43 skyrius, p. 280-289):

- a) Įtakos bendrovėje intensyvumas. Pakanka, jog suinteresuotas asmuo reikšmingu mastu perimtų vadovavimo funkcijas, net jei paskirtų vadovų valdymas išlieka ribotu mastu;
- b) Nuolatinė įtaka bendrovei. Tačiau atsižvelgiant į tai, kad ir vienetiniai veiksmai gali padaryti ne mažesnę žalą bendrovei, nuolatinumo elementas bendrojo vertinimo kontekste išimties tvarka gali būti netaikomas;
- c) Veikimas išoriniuose teisiniuose santykiuose. Tačiau šis požymis teisės doktrinoje kritikuojamas, kadangi toks aiškinimas per daug susiaurina *de facto* vadovo sąvoka;
- d) Akcininkų (ne)pritarimas *de facto* vadovui, kadangi dažnu atveju akcininkai pritaria tokiam vadovavimu, arba bent jau toleruoja;
- e) Susijusių asmenų interesai ir akcininkų teisės. Vertinant asmenų veiksmus, ypač kreditorių ar akcininkų, reikėtų atsižvelgti į pastarųjų teisėtą interesą ginti savo teises;
- f) Tinkamas subjektas. Juridinių asmenų ir neveiksnių asmenų atžvilgiu nėra galimybės pripažinti juos *de facto* vadovais dėl įstatyme numatytų imperatyvių teisės normų.

Vokietijoje teismai nagrinėdami *de facto* vadovo bylas remiasi aštuoniais kriterijais, iš kurių turi atitikti bent šeši, kad nustatyti ar asmuo perėmė vadovo funkcijas, tai: 1) įmonės strategijų nustatymas; 2) įmonės veiklos organizavimas; 3) darbuotojų įdarbinimas; 4) atlyginimų dydžio nustatymas; 5) verslo santykių su sutartiniais partneriais struktūrizavimas; 6) derybos su kreditoriais; 7) sprendimų mokesčių klausimais priėmimas ir 8) apskaitos kontrolė (Henssler, 2021, 6 skyrius). Tačiau teisės doktrinoje teigiama, kad toks teismo reikalavimas, kad turi būti bent šeši iš aštuonių požymių iš neapibrėžto kriterijų sąrašo, neturi jokio teorinio pagrindo (Fleischer et al., 2023, 43 skyrius, p. 280).

***De facto* vadovo indentifikavimas Jungtinėje Karalystėje**

Jungtinėje Karalystėje *de facto* suprantamas kaip asmuo, kuris atlieka vadovų funkcijas, nors oficialiai nėra tokiu paskirtas. Jungtinės Karalystės teismų praktikoje yra išskiriami šie požymiai identifikuojant *de facto* vadovą (Mortimore et al., 2017, p. 57 – 60):

- a) Funkcijų atlikimas, kurias tikėtina, galėtų atlikti tik vadovas. Nepakanka įrodyti, kad asmuo rūpinosi bendrovės reikalų tvarkymu arba ėmėsi su jos veikla susijusių užduočių, reikia nustatyti, kad toks asmuo vienas arba kartu su kitais asmenimis, turėjo esminę arba galutinę kontrolę bendrovės valdyme. Taip pat svarbu nustatyti ar asmuo vykdydamas savo pareigas skirtingai nei paprasti darbuotojai, nėra atskaitingi tiesioginiam vadovui ar kitam asmeniui;

- b) Ar *de facto* vadovas, bendrovė ir tretieji asmenys laikė asmenį *de facto* vadovu. Tačiau *de facto* vadovas neišvengia atsakomybės, jei įrodo, kad sąžiningai manė, jog neveikia kaip vadovas;
- c) Asmuo turėjo tinkamą informaciją, pavyzdžiui bendrovės finansines ataskaitas, kuriomis galėjo remtis priimdamas sprendimus;
- d) Taip pat išskiriama, kad, svarbu vertinti faktines aplinkybes pagal jų kontekstą. Reikėtų nustatyti bendrovės valdymo struktūrą ir atsižvelgdamas į bendrovės veiklą, kad būtų galima vertinti, ar asmens veiksmai galėtų būti prilyginami kaip *de facto* vadovo.

***De facto* vadovo indentifikavimas Lietuvoje**

Remiantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika, asmuo gali būti pripažintas *de facto* vadovu jeigu:

Pirma, asmuo atlieka veiksmus, kurie yra būdingi įmonės vadovui ir priima strateginius verslo sprendimus, būdingas vadovo pozicijai (įskaitant kuomet valdymo organai nuolatos veikia pagal *de facto* vadovo instrukcijas). Lietuvos teismų praktikoje šie veiksmai ir atvejai buvo įvardijami kaip lemiantys asmens pripažinimą *de facto* vadovu:

- a) Fiktyvių sandorių sudarymas, atsiskaitymai iš bendrovės sąskaitos už tariamas prekes ir paslaugas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. spalio 11 d. nutartis civilinėje byloje);
- b) Sutarčių pasirašymas ir sudarinėjimas, įsakymų priėmimas, darbo sutarčių sudarymas, finansinės atskaitomybės pasirašymas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gruodžio 20 d. nutartis civilinėje byloje);
- c) Verslo sprendimų darymas, atstovaujant bendrovei santykiuose su trečiaisiais asmenimis, faktiškas įgalinimų turėjimas įmonėje (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. rugsėjo 12 d. nutartis civilinėje byloje);
- d) Faktinis bendrovės veiklos organizavimas, sandorių sudarymas bendrovės vardu, įskaitant bendrovės nebaigto statyti gyvenamojo namo pirkimo–pardavimo sandorio sudarymas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gegužės 29 d. nutartis civilinėje byloje);
- e) Darbo sutarčių su darbuotojais sudarymas, jų atleidimas, drausminių nuobaudų skyrimas, darbo laiko apskaitos žiniaraščius ir darbo grafikų pildymas, sutarčių sudarymas įmonės vardu ir pan. (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. birželio 1 d. nutartis civilinėje byloje);

- f) Inicijavimas ir kontroliavimas bendrovei priklausančių prekių ir patalpų perleidimo sandoriuose, pinigų skolinimas, veiklai vykdyti reikalingų patalpų nuoma, įgaliojimų suteikimas, naudojimas bendrovės vidine informacija, asmeninių sąsajų turėjimas su bendrovės akcininkais, sandorių sudarymas tik *de facto vadovo* nurodymu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. liepos 21 d. nutartis civilinėje byloje);
- g) Nurodymų davimas *de jure* vadovui, priiminėjimas visų sprendimų dėl įmonės valdymo ir sutarčių sudarymo ar nutraukimo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. lapkričio 22 d. nutartis civilinėje byloje);
- h) Vadovo funkcijų vykdymas pasibaigus kadencijos laikotarpiui (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. kovo 9 d. nutartis civilinėje byloje).

Antra, vadovui būdingų veiksmų atlikimas ir vadovavimas įmonei turi būti nuolatinis ir sistemingas.

Nors Kasacinis teismas šį požymį akcentuoja savo sprendimuose, tačiau daugiau pasisakė tik keliose bylose. Vienoje byloje buvo sprendžiamas situacija dėl *de facto* vadovo pripažinimo ir civilinės atsakomybės taikymo asociacijos vadovą laikinai pavaduojančiam asmeniui. Byloje teigiama, kad asociacijos vardu laikinas vadovas sudarė akivaizdžiai asociacijai nenaudingą sandorį, tačiau teismas nustatė, kad tai darė *de jure* vadovo pavedimu, todėl aplinkybės, kad įgaliotas asmuo vykdė vadovavimo funkciją ir ši veikla buvo nuolatinio pobūdžio, nebuvo nustatytos (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. gruodžio 4 d. nutartis civilinėje byloje). Kitoje LAT byloje buvo sprendžiama dėl akcininko pripažinimo *de facto* vadovu, kuomet bendrovėje kartu buvo *de jure* vadovas, tačiau savarankiškai vienas sprendimų nepriimdavo, o esminę įtaką valdant įmonę ir priimant sprendimus darė vienintelis įmonės akcininkas. Akcininkas kasaciniu skundu gynėsi, kad *<..byloje nėra nustatytas pagrindas pripažinti, kad A. N. buvo nekompetentingas sudaryti ginčo sandorį ir jį vertinti, kad dėl to jam reikėjo kitų asmenų – neva šešėlinio vadovo – patarimo ar priežiūros. Visą buvimo įmonės vadovu laikotarpį A. N. Gavo atlygį, jo nėra grąžinęs, bendrovė nėra iš jo to pareikalavusi. Tai patvirtina, kad A. N. Vadovavo bendrovei, jo kompetencija ir kvalifikacija atlikti šias funkcijas buvo tinkamos, jam nereikėjo L. Š. kaip šešėlinio vadovo, todėl nėra pagrindo spręsti dėl L. Š. kaip neva šešėlinio vadovo statuso...>*. Dėl ko Kasacinis teismas grąžino bylą nagrinėti iš naujo, kadangi *<...teismai nenustatė faktinių aplinkybių, kurios patvirtintų, kad atsakovas L. Š. sistemingai atliko veiksmus, būdingus bendrovės vadovui, ir nėra aišku, dėl kokių konkrečių atsakovo atliktų veiksmų jis pripažintas de facto vadovu...>*. (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje).

Kaip galima pastebėti, aptartose jurisdikcijose *de facto* vadovas negalėtų būti identifikuojamas jeigu nebūtų nustatyta savarankiškų esminių vadovui būdingų veiksmų atlikimo – *strateginių verslo sprendimų priėmimo*, t. y. bendrovės valios formavimo esminiais klausimas, tai atliekant asmeniškai arba pasitelkiant kitus vadovus. Visos kitos sąlygos, kaip nuolatinis tokių veiksmų atlikimas, sandorių sudarymas bendrovės vardu, *de facto* vadovo ir trečiųjų šalių suvokimas, kad asmuo yra *de facto* vadovas, asmenų teisėti interesai veikti bendrovės atžvilgiu ir t. t., gali būti svarbus identifikuojant asmenį *de facto* vadovu, tačiau kiekvienu atveju nebūtinai. Tai reiškia, kad nėra konkrečių universalių veiksmų, kuriais pasižymi kiekvienas *de facto* vadovas, kadangi kiekvienoje individualioje situacijoje *de facto* vadovas gali skirtingais veiksmais priiminėti strateginius verslo sprendimus ir taip formuoti bendrovės valią.

Taigi, vertinant minėtų valstybių teismų praktiką lyginamuoju aspektu, galima pamatyti, kad Lietuvoje formuojama *de facto* vadovo koncepcija iš esmės atitinka pastarųjų valstybių teismų aiškinimus. Tačiau dėl sąlyginai mažo bylų skaičiaus Lietuvos teismai dar nėra susidūrę su visomis aplinkybėmis ir probleminiais aspektais kurie gali kilti sprendžiant konkrečias situacijas.

2. *De facto* vadovo sampratos probleminiai aspektai

Nagrinėjamos temos atžvilgiu yra naudingas toks teisės doktrinoje sutiktinas bendrovės vadovų suskirstymo modelis: 1) *de jure* vadovas 2) *de facto* vadovas ir 3) šešėlinis vadovas (Gerner-Beuerle et al., 2013, p. 45-54). Papildomai *de facto* vadovus galima išskirti į dvi subgrupes, tai a) vadovai, kurie formaliai buvo paskirti vadovais, tačiau jų paskyrime ar atšaukime yra „trūkumų“ ir b) asmenys, kurie formaliai nebuvo paskirti vadovais, tačiau nepriklausomai nuo to veikia tarsi *de jure* vadovai. Šios kategorijos apibūdina skirtingą bendrovės vadovo statusą ir su tuo susijusius teisinius padarinius, todėl šioje dalyje kiekviena iš jų bus aptariama plačiau.

2.1. *De facto* ir *de jure* vadovo teisinis santykis

Asmens paskyrimas į bendrovės organo narius yra įmonių teisėje numatytas veiksmas, kurio pagrindu asmuo tampa organo nariu ir įgyja su tuo susijusias teises ir pareigas (Fleischer et al., 2023, p. 41-42), t. y. tampa *de jure* vadovu. Vadovu skyrimo ir atšaukimo funkcija, kaip vieną kertinių įmonių teisės bruožų (Hannsman et al., 2017, p. 51-53) įgyvendina bendrovės akcininkai. Vadovų skyrimo ir atšaukimo kompetencija gali būti perduoda ir kitiems organams (ABĮ 32 str. 2 d., 34 str. 2 d.). Išrinkti bendrovės vadovai prisiima pareigas numatytas įstatymuose, teisės aktuose, bendrovės įstatuose ir kituose vidiniuose dokumentuose (CK 2.82 str., ABĮ 2 str. 8 d.). Jeigu vadovai taip pat sudaro sutartį su bendrove, tuomet atsiranda papildomų sąlygų, pavyzdžiui, susijusių su vadovo atlyginimu, mokėtinu už pareigų atlikimo laikotarpį, kompensaciją, mokėtina pasibaigus pareigoms ir t. t. (generalinio advokato Pedro Cruz Villalón išvada Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2015 m. rugsėjo 10 d. sprendime, numeriu C-47/14). Tačiau su bendrovės organų nariais sudaromos papildomos sutartys yra skirtos tik detalizuoti ir apibrėžti tam tikras organų narių teises ir pareigas kurios nėra numatytos kitur. Taigi tai nereiškia, kad nesudarius šių papildomų sutarčių, atitinkami organo nariai neįgyja formalus vadovo statuso ir neturi teisės eiti ar vykdyti jiems įstatyme ar juridinio asmens vidiniuose dokumentuose nurodytų pareigų (Jakuntavičiūtė, 2011, p. 1453). Taip pat pažymėtina įstatyme numatyta pareigą apie išrinktus vadovus pranešti juridinių asmenų registro tvarkytojui (pvz. ABĮ 37 str. 6 d.). Nors pastarasis veiksmas nėra būtinas tarp asmens ir bendrovės teisiniams santykiams susiformuoti (Fleischer et al., 2023, p. 49-53), tačiau gali būti reikalingas paskirtam asmeniui pilna apimtimi įgyti formalus vadovo statusą.

Teisės doktrinoje taip pat galima rasti įvairių vadovų rūšių ir jų suskirstymų (kaip laikini vadovai, nominuoti vadovai, vykduojantieji vadovai, nevykduojantieji vadovai), siekiant atskleisti skirtingą poziciją kurią užimama konkretus asmuo. Visgi reikėtų pabrėžti, kad Lietuvoje teismai ne visus šiuos vadovus laiko ar pripažįsta *de jure* vadovais įmonių teisės prasme. Vienoje LAT byloje buvo sprendžiamas alternatyvaus vadovo statuso bendrovėje, kurio paskyrimas, atleidimas ir kompetencija yra numatyta įstatuose ir vidiniuose bendrovės dokumentuose. Teismas išaiškino, kad ABĮ nenumato galimybės paskirti alternatyvų vadovą, todėl tokio vadovo statusas negali būti prilyginamas bendrovės *de jure* vadovui (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. sausio 4 d. nutartis civilinėje byloje). Kitoje byloje Kasacinis teismas sprendė dėl laikinojo vadovo statuso. Teismas nurodė, kad reikia skirti situacijas kuomet laikiną vadovą paskiria kompetentingas

bendrovės organas, nuo bendrovės vadovo išduodamo įgaliojimo asmeniui laikinai eiti vadovo pareigas. Kadangi, pirmuoju atveju, laikinai paskirtasis vadovas yra valdymo organas, antruoju – jis tik tikrojo vadovo įgaliotinis (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. vasario 9 d. nutartis civilinėje byloje).

Taigi bendrovės *de jure* vadovo statusas yra siejamas su įmonių teisėje numatytais konkrečiai juridiniais faktais, o ne su pašalinių ar antraeilių teisinių santykių atsiradimu, pavyzdžiui darbo sutarties sudarymu. Asmuo kuris neatitinka šių formalių reikalavimų negali būti laikomas *de jure* vadovu.

De facto vadovo koncepcija apibūdina situaciją kuomet asmuo užima bendrovės vadovo pareigas be formalaus paskyrimo. Tačiau atsižvelgiant į išvadą padarytą aukščiau ir 1.1 ir 1.2 dalyse analizuotą *de facto* vadovo apibrėžimą ir tikslus, galima prieiti prie išvados, kad *de facto* vadovas yra siejama su atsakomybės pritaikymu, o ne su bendrovės vadovo teisinio statuso įgijimu, t. y. nėra pateikto išaiškinimo, kad faktinis bendrovės vadovas yra (gali būti) ir teisėtas bendrovės atstovas pagal įstatymą. Kasacinis teismas byloje, kurioje sprendė akcininko užėmusiu konsultanto pareigas pripažinimą *de facto* vadovu, pasisakė, kad <...*Faktinis vadovas paprastai neperima tų valdymo funkcijai būdingų pareigų, kurioms būtinas bendrovės atstovo pagal įstatymą statusas, – sudarinėti sandorių bendrovės vardu, pasirašinėti oficialių bendrovės dokumentų, balsuoti valdybos posėdžiuose ir pan., tačiau jis gali daryti verslo sprendimus, kurių pagrindu formalus vadovas ar asmenys, veikiantys įgaliojimo pagrindu, sudarys konkrečius sandorius...*> (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje).

Vokietijos mokslininkai iš esmės pritaria šiais pozicijai, bei pabrėžia, kad įprastų atveju asmens pareigos yra siejamos su tam tikra teise, tačiau šios sąvokos ne visada gali būti sutapatinamos. *De facto* vadovo pareigų ir atsakomybės pritaikymas kaip bendrovės vadovui nėra pagrindas jam suteikti ir pastarojo teises, todėl jos gali būti siejamos tik tinkamai paskirtam vadovui (Oppenlander et al., 2020, 11 skyrius, 47-49 p.)

De jure vadovo statusą faktinis bendrovės vadovas neįgytų, net jeigu jam *de jure* vadovas išduotų įgaliojimą atlikti visus veiksmus kuriuos pastarasis turi. Vokietijos teisės doktrinoje išreiškiama pozicija, kad jeigu įgaliojimu siekiama pakeisti vadovą arba įgaliotam asmeniui suteikti teisę veikti kaip vadovui (vadinami „generaliniai įgaliojimai“), tokie įgaliojimai neturėtų būti galiojantis, net jeigu jiems pritartų ir visuotinis akcininkų susirinkimas, kadangi šią funkciją pagal įstatymus turi atlikti vadovai (Fleischer et al., 2023, 35 skyrius, p. 241-243). Šiuo atžvilgiu svarbi Kasacinio teismo byla kurioje buvo sprendžiama akcininkės teisės pareikšti ieškinį bendrovės vardu. Akcininkė teigė, kad yra faktinė bendrovės vadovė, todėl turi teisę atstovauti bendrovė byloje, tačiau teismas

konstatavo, kad bylas juridinių asmenų vardu teisme veda jų vienasmeniai valdymo organai, o priešingas aiškinimas neatitiktų įstatyme nustatyto bendrovių valdymo reglamentavimo, bendrovių organų funkcijų bei kompetencijos paskirstymo ir sukeltų neaiškumų bei grėsmę kilti ginčams tiek bendrovės vidiniuose, tiek (ir ypač) išoriniuose teisiniuose santykiuose (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. kovo 10 d. nutartis civilinėje byloje).

Jungtinėje Karalystėje *de facto* vadovo statusas skiriasi, atsižvelgiant į pastarosios teisinį reguliavimą ir teismų praktiką. Dėl išsamesnio *de facto* vadovas statuso buvo pasisakyta dar 1988 m. Jungtinės Karalystės aukščiausio teismo byloje *Re Lo-Line Electric Motors Ltd. and Others*. Šioje byloje buvo sprendžiama p. Browning, kuris bendrovėje veikė kaip faktinis vadovas, atsakomybės ir uždraudimo eiti vadovo pareigas klausimas. Teismas, atsižvelgdamas į tuo metu galiojančius teisės aktus (Companies Act 1985, 741 str. 1 ir 2 d.), numatančius, kad kaip ir dabar, sąvoka „direktorius“ apima bet kurią vadovo pareigas užimantį asmenį, kad ir kaip jis būtų vadinamas, nusprendė, kad *de facto* vadovas taip pat patenka po šiuo apibrėžimu. Tačiau pripažinto, kad ne visos įstatyme numatytos normos turėtų būti taikomos ir *de facto* vadovui, todėl kiekvienu atveju turi būti atsižvelgiama į faktines aplinkybes. Šis teismo išaiškinimas iš esmės nulėmė, kad *de facto* vadovui įmonių teisė taikoma tokia apimtimi kiek tai neprieštarauja konkrečiuose teisės aktuose numatytiems tikslams.

Pavyzdžiui, CA 2006 5 skyrius reglamentuoja paslaugų sutartis, sudaromas su įmonių vadovais už jų atliekamas pareigas, kas savo esme Lietuvoje atitiktų ABĮ 37 str. 4 d., numatančia, kad su vadovu sudaroma darbo sutartis. Visgi Anglijoje CA 2006 5 skyriuje numatytos nuostatos turėtų būti taikomos ir *de facto* vadovui (CA 2006 230 str.). Atsižvelgiant į anksčiau padarytas išvadas, Lietuvoje *de facto* vadovas neturėtų būti prilyginamas *de jure* vadovui jo statuso prasme, todėl neturėtų būti taikomas ABĮ 37 str. 4 d. numatytas įpareigojimas su juo sudaryti darbo sutartį. Arba CA 2006 168 str. reguliuojantis bendrovės vadovo atšaukimo procedūrą, kas Lietuvoje atitiktų ABĮ 37 str. 3 ir 4 d., visgi Anglijoje pripažįstama akcininkų teisė atšaukti iš pareigų tiek *de jure* vadovą, tiek *de facto* ar šešėlinį vadovą (Gower et al., 2003, p. 215).

Šiame kontekste galime paminėti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gruodžio 20 d. nutartį. Šioje byloje susiklostė situacija kuomet bendrovės akcininkė ir vadovė išėjo vaiko priežiūros atostogų, bei paskyrė darbuotoją laikina vadove išduodant jai įgaliojimą atlikti su vadovo funkcijomis susijusias pareigas. Teismai nustatė, kad laikina vadovė, kartu su kita darbuotoja, kelis kartus padidino savo darbo užmokestį, dėl kurio teisme ir buvo kilęs ginčas. Teismai pripažino įgaliotą darbuotoją *de facto* vadove ir šį ginčą sprendė

remiantis ABĮ numatyta akcininko kompetencija spręsti dėl vadovo darbo užmokesčio dydžio, nurodant, kad „Kadangi, kaip pirmiau nurodyta, atlyginimą įmonės vadovui nustato visuotinis akcininkų susirinkimas (ABĮ 37 str. 3 d.) <...>, tai teismas pripažino negaliojančiu ginčijamą įsakymą ir darbo sutarties pakeitimą dėl 7246 Lt atlyginimo nustatymo“. Visgi pagal Lietuvoje suformuota praktiką, įgaliojimo pagrindu veikiančią laikiną vadovą ir (ar) *de facto* vadovą su bendrove nesieja tie patys teisiniai santykiai, kaip su *de jure* vadovu. Tokie asmenys neįgyja *de jure* vadovo statuso, ir su tuo susijusių teisių – reikalauti, kad bendrovė sudarytu su juo darbo sutartį. Atsižvelgiant į anksčiau padarytą palyginimą, šioje byloje teismas pritaikė labiau Jungtinėje Karalystėje suprantamą *de facto* vadovo statusą.

Taigi, *de facto* vadovas yra siejamas veiksmų atlikimu kaip *de jure* vadovui, tačiau toks pripažinimas yra atliekamas nesiekiant įgalinti tokį asmenį kaip *de jure* vadovą, o jam pritaikyti atsakomybę už jo atliktus veiksmus bendrovės atžvilgiu, kas lemia, kad *de facto* vadovas neįgyja *de jure* vadovo statuso ir su tuo susijusias teisių. Tokia išvada gali pasirodyti per daug ribojanti *de facto* vadovo veiksmų laisvę, vis dėlto, *de facto* vadovams priimti bendrovės verslo sprendimus tai netrukdo, kadangi pastarieji gali įgyvendinti vadovo teises ir pareigas jiems išduotų įgaliojimu pagrindu arba paveda tokius sprendimus įgyvendinti *de jure* vadovams.

De facto vadovo sprendimų galiojimas išoriniuose santykiuose

Bendrovė vykdo verslo veiklą sudarydama sutartis ir sandorius su kitais rinkos dalyviais per savo valdymo organus ir juos sudarančius narius (CA 2006 40 str., GmbH 35 str., ABĮ 19 str. 6 d., EMCA 8.27 str.). Tačiau atstovavimo teisiniai santykiai ir toliau išliko aktualūs įmonių teisėje, kadangi be jų vykdyti komercinę veiklą sunkiai įsivaizduojama (Mizaras, 2002, p. 151), todėl organo išduoti įgaliojimai trečiųjų asmenų atžvilgiu būtų vertinami per atstovavimo teises normas (Ruškytė, 1997, p. 208). EMCA pateikia panašų aiškinimą nurodant, kad asmenims, nepriklausantiems valdymo organui, įstatai negali suteikti bendrosios teisės pasirašyti dokumentu, todėl, ar tokių asmenų veiksmai įpareigoja bendrovę, sprendžia valstybės pagal sutarčių ar atstovavimo teisę (EMCA 8.27 str.).

Kasacinio teismo praktikoje iki šiol nebuvo keliamas klausimas dėl *de facto* vadovo sudarytų sandorių ar priimtų sprendimų galiojimo. Nepriklausomai nuo to, *de facto* vadovas kaip minėta neįgyja teisės veikti bendrovės vardu, todėl jo veiksmai turėtų būti kvalifikuojami atsižvelgiant į jo užimamą padėtį bendrovėje ir kitus juridinius faktus. Jeigu bendrovės valią įgyvendina ne bendrovės organai, tuomet, tokio asmens veiksmai turi būti vertinami kaip juridinio asmens atstovo veiksmais, jeigu jis turi juridinio asmens

įgaliojimą, arba juridinis asmuo tokiems veiksams pritaria vėliau. Jeigu asmuo tokių įgaliojimų neturi, už tokių veiksmų teisinės pasekmės atsakys jis pats (V. Staskonis, 1997, p. 57).

Vokietijoje laikomasi panašios pozicijos, kad *de facto* vadovas neturi teisės veikti bendrovės vardu įmonių teisės prasme ir tokio asmens veiksmų kvalifikavimui turėtų būti taikomos bendrosios civilinės teisės normos (Noack et al., 2022, 6 skyrius, p. 75-83).

Jungtinėje Karalystėje dar 1946 m. padarė atskyrimą tarp bendrovės vadovų, kurių paskyrimo yra trūkumų ir bendrovės vadovų kurie niekuomet nebuvo paskirti. Teismai argumentavo, kad tuo metu galiojančio bendrovių įstatymo (1985) 285 straipsnis, numatantis, kad bendrovės vadovo veiksmai yra teisėti, nepaisant to, kad vėliau gali išaiškėti tokio vadovo netinkamas paskyrimas, nėra taikoma vadovui kuris niekuomet nebuvo paskirtas (Jungtinės Karalystės Lordo Rūmų byla, 1946 m. kovo 22 d., Morris v Kanssen, sub nom Kanssen v Rialto (West End) Ltd). Todėl Anglijoje *de facto* vadovo veiksams kvalifikuoti trečiųjų asmenų atžvilgiu taip pat taikomos bendrosios atstovavimo teisinės normos (Gerner-Beuerle, 2019, p. 206-215).

Taigi, jeigu *de facto* vadovas veikia neturėdamas įgaliojimų ar turimas teises viršydamas, jo veiksmai atstovaujamajam nesukuria teisinių pasekmių (CK 2.172 str. 1 d.). Tačiau tretieji asmenys savo teises galėtų ginti remiantis tariamo atstovavimo pagrindu (CK 2.172 str. 2 d.). Tariamas atstovavimas gali atsirasti kuomet *de facto* vadovo veiksmai buvo tokie, kad protingas žmogus analogiškoje situacijoje patikėtų esant atstovavimo santykius, t. y. turi būti aiškinamasi, ar buvo objektyvių aplinkybių, leidžiančių asmenį laikyti kito asmens atstovu (Mizaras, 2002, p. 201). Teisės doktrinoje nurodoma, kad juridiniams asmenims paprastai yra taikomi kur kas griežtesni jo atsakomybės standartai, grindžiant tuo, kad trečiajam asmeniui dažnai yra sudėtinga nustatyti tikrąjį atstovo teisių turinį, ypač jeigu yra atstovaujama stambiaus kapitalo, tarptautinio pobūdžio bendrovei. Visais atvejais tretysis asmuo, siekdamas remtis tariamo atstovavimo doktrina, turi įrodyti, kad už konkretaus juridinio asmens atstovo (pavyzdžiui, jo darbuotojo) neįgaliotą veikimą gali būti laikomi atsakingi to juridinio asmens organai, kurie pagal įstatymą, steigimo sandorį ir įstatus gali priimti sprendimą dėl įgaliojimų suteikimo. Taip pat sąžiningam trečiajam asmeniui nepavykus įrodyti tariamo atstovavimo fakto, jis savo pažeistas teises gali ginti reikšdamas reikalavimą dėl nuostolių atlyginimo neįgaliotus veiksmus atlikusiam *de facto* vadovui (Jurkevičius, 2013, p. 89 ir 162).

2.2. *De facto* vadovo teisinis santykis su netinkamai paskirtu ar pašalintu vadovu

Praktikoje gali susiklostyti situaciją, kuomet kompetentingas organas priėmęs sprendimą paskirti arba atšaukti asmenį nuo bendrovės vadovo pareigų atliko tai netinkamai, t. y. pažeidžiant teisės aktuose ar įmonės vidiniuose dokumentuose nustatytą tvarką. Šios dalyje siekiama atsakyti į klausimą kaip turėtų būti vertinamas tokio asmens statusas bendrovėje.

Lietuvoje bendrovės organų sprendimai ginčijami trimis teisiniais pagrindais – dėl prieštaravimo imperatyviosioms įstatymų normoms, juridinio asmens steigimo dokumentams arba protingumo ar sąžiningumo principams (CK 2.82 str. 4 d.)¹. Bendrovės organų sprendimai yra *sui generis* juridiniai faktai, kurie skirtingai nei sandoriai nėra skirstomi į nuginčijamus ir niekinius (CK 1.78 str.), todėl jų pripažinimui negaliojančiais yra reikalingas teismo sprendimas (CK 2.84 str. 3 d., ABĮ 19 str. 10 d.). Teismas sprenddamas dėl sprendimų negaliojimo vertina pažeidimo turinio ir (ar) procedūrinius trūkumus ir priklausomai nuo šių faktinių aplinkybių priimtą sprendimą dėl pastarojo galiojimo. Tai pat negaliojimo teisinių padarinių, išskyrus keletą išimčių, įstatymai nereglamentuoja, todėl jų formavimas paliekamos teisės doktrinai ir teismų praktikai (Mikalonienė, 2011, p. 94).

Lietuvos Aukščiausiasis teismas yra suformavęs bendrą taisyklę, kad visuotinio akcininkų susirinkimo nutarimų pripažinimas negaliojančiais turi būti pagrįstas, priešingu atveju tai gali paralyžiuoti bendrovės veiklą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. birželio 4 d. nutartis civilinėje byloje) ir yra *ultima ratio* priemonė (Mikalonienė, 2015, p. 81). Vienoje LAT byloje buvo sprendžiamas visuotinio akcininkų surikinimo sprendimo, kuriame buvo išrinkti valdybos nariai, galiojimo klausimas dėl procedūrinio pažeidimo – netinkamo protokolo surašymo. Kasacinis teismas priėjo išvadą, kad visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimas negali būti vertinamas negaliojančiu dėl to, kad jis liko neįformintas visuotinio akcininkų susirinkimo protokolu, ar kad toks sprendimas nebuvo išviešintas ir paskelbtas viešai (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. gruodžio 18 d. nutartis civilinėje byloje). Priešinga situacija susiklostė byloje, kuomet teismai pripažino akcininkų sprendimą, kuriuo buvo nutraukti vadovo įgaliojimai ir nauju vadovu paskirtas kitas asmuo, kaip prieštaraujantį imperatyviosioms teisės normoms, nes jį priėmė asmuo kuris nebuvo bendrovės akcininku, todėl neturėjo teisės priimti sprendimų dėl bendrovės

¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos dėl akcininko teisių įgyvendinimo ir jų gynimo būdų apžvalga, 2019 m.

vadovo atleidimo ir paskyrimo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. birželio 30 d. nutartis civilinėje byloje).

Jungtinėje Karalystė, panašiai kaip ir Lietuvoje, akcininkų sprendimai nėra skirstomi į nuginčijamus ir niekinius, todėl sprendimo negaliojimas gali būti pripažintas tik teismo sprendimu (Henssler et al., 2021, p. 98), dėl ko netinkamo paskyrimo atveju preziumuojamas asmens *de jure* vadovo statusas (Gerner-Beuerle et al., 2019, p. 288), nebent paskiriamas asmuo iki 16 metų, tuomet toks sprendimas yra negaliojantis (CA 2006 157 str.).

Vokietijoje skiriami nuginčijami ir niekiniai sprendimai (Gerner-Beuerle et al., 2019, p. 432). Dėl įstatyme numatytų imperatyvių įstatymų normų nepaisymo sprendimas yra niekinis *ab initio*, o kiti sprendimai, priimti pažeidžiant įstatymus ar įstatus, yra nuginčijami pagal akcininkų arba valdybos ar stebėtojų tarybos narių ieškinius. Taigi jeigu asmens paskyrimas į vadovo pareigas pažeidžia imperatyvias įstatymo normas, pavyzdžiui, paskiriamas vadovu neveiksnius asmuo, toks pažeidimas yra niekinis ir negaliojantis nuo tokio sprendimo priėmimo momento ir dėl tokio sprendimo kreiptis atskirai į teismą nereikia (Fleischer et al., 2023 m., 6 skyrius, p. 43-44).

Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvoje negaliojantys ir niekiniai sprendimai nėra skirstomi, galima kelti klausimą, ar dėl sprendimų, kurie akivaizdžiai pažeidžia imperatyvias teisės normas, pavyzdžiui, dėl juridinio asmens paskyrimo į bendrovės vadovo pareigas, suinteresuota šalis turi kreiptis į teismą. Kasacinis teismas yra pasisakęs, kad bendrovių teisėje vyraujantis pragmatizmo principas suponuoja, kad bendrovės organų sprendimų pripažinimo negaliojančiais institutas skirtas ne neteisėtam bendrovės organų sprendimui panaikinti, t. y. bendrovei „išvalyti“, kad nebūtų neteisėtų bendrovės organų sprendimų, bet neteisėtu valdymo organo sprendimu sukeltiems neigiamiems padariniams pašalinti. (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. rugpjūčio 28 d. nutartis civilinėje byloje). Autoriaus nuomone, tokie sprendimai vargu ar gali sukelti teises pasekmes, kadangi neatitinka juridinio fakto sąlygų – siekiamybės sukurti teisinius padarinius, todėl turėtų būti vertinami kaip niekiniai ir negaliojantys nepriklausomai nuo to ar asmuo kreipiasi į teismą dėl jo pripažinimo negaliojančiu.

Taip pat paskirti vadovai dažniausiai būna įregistruojami ir viešuosiuose registruose, kadangi pastarieji atlieka tik formalią sprendimo paskirti vadovą patikrinimą ir nevertina jo turinio (CK 2.68 str.). Tai gali daryti esminę įtaką sprendžiant sandorių galiojimą trečiųjų asmenų atžvilgi ir atitinkamai šių asmenų teisių gynimo būdus.

Europos parlamento ir tarybos direktyvos (ES) 2017/1132 2017 m. birželio 14 d. direktyvos 8 str., nurodoma, kad bendrovės organo paskyrimo pažeidimu negali būti

remiamasi prieš trečiuosius asmenis, išskyrus atvejus kuomet asmuo žinojo arba turėjo žinoti apie tokį pažeidimą.

EMCA (8.29 skirsnis) numatyta, kad jei bendrovės vadovų rinkimai ar paskyrimas buvo paskelbti viešai, jokiais rinkimų ar paskyrimo trūkumais negali būti remiamasi prieš trečiuosius asmenis, nebent bendrovė įrodytų, kad trečioji šalis apie tuos trūkumus žinojo.

Jungtinės Karalystės CA 2006 161 str. numato, kad direktoriaus pareigas einančio asmens veiksmai galioja nepaisant to, kad vėliau paaiškėja, jog paskyrimas buvo ydingas, jis buvo nušalintas nuo pareigų, nustojo eiti pareigas arba kad jis neturėjo teisės balsuoti atitinkamu klausimu. Ši nuostata taikoma tik tais atvejais, kai paskyrimas yra ydingas, bet ne tais atvejais, kai paskyrimo iš viso nebuvo (Gerner-Beuerle et al., 2019, 202 str.).

Vokietijoje komercinio kodekso 15 str. 1 ir 3 d. taip pat numato, kad tretieji asmenys gali remtis registruose pateikta informacija kaip teisinga, nebent žinojo apie klaidingą informaciją. Taigi, jeigu vadovas po atsistatydinimo tebeveikia bendrovėje, tretieji asmenys yra saugomi pagal minėta straipsnį kol vadovo atšaukimas nėra įregistruotas registre ir viešai paskelbtas (Goette et al., 2023 p. 242-247).

Lietuvoje CK 2.71 str. 3 d. numatyta, kad juridinių asmenų registro tvarkytojo išduodami registro duomenų ir informacijos išrašai, dokumentų kopijos turi *prima facie* galią (didesnę įrodomąją galią). Lietuvos Respublikos valstybės informacinių išteklių valdymo įstatymo 15 str. 5 d. nustato, kad registro duomenys ir registro informacija laikomi teisingais tol, kol jie nenuginčyti. ABĮ 12 str. 8 str. numatyta, kad po to, kai juridinių asmenų registro tvarkytojas paskelbia duomenis apie asmenis, turinčius teisę veikti bendrovės vardu, bendrovė, turėdama santykių su trečiaisiais asmenimis, negali remtis asmenų, turinčių teisę veikti bendrovės vardu, išrinkimo procedūrų pažeidimu, išskyrus atvejus, kai bendrovė įrodo, kad tretieji asmenys apie tai žinojo.

Apibendrinus iki šiol išsakytus teiginius, netinkamai paskirto vadovo yra taikoma prezumpcija, kad iki kol sprendimas nėra pripažintas negaliojančiu, vadovas yra laikomas tinkamai paskirtu t. y. *de jure* vadovu. Toks vadovas įgyja vadovo statusą ir turi teisę veikti bendrovės vardu, o tretieji asmenys gali laikyti tokį vadovą paskirtu tinkamai ir taikyti bendrovių teisėje numatytus teisių gynimo būdus, nebent žinojo arba turėjo žinoti apie tokio vadovo netinkamą paskyrimą. Analogiškai turėtų būti vertinamas kompetentingo organo sprendimas nušalinti vadovą nuo pareigų. Tik šiuo atveju toks asmuo negali būti traukiamas atsakomybėn, nes jis neprivalėjo manyti, kad jam taikomos ir toliau organo nario pareigos, nebent toks asmuo ir toliau vykdo vadovo pareigas, kaip *de facto* vadovas (Goette et al., 2023, 93 skyrius, p. 15-17).

De facto vadovas, pasibaigus de jure vadovo kadencijos laikotarpiui

Bendrovėje kolegialių organų – valdybos (ABĮ 31 str. 3 d.) ir stebėtojų tarybos (ABĮ 31 str. 4 d.) kadencijos laikotarpis yra ribojamas ne ilgesniam kaip 4 metų kadencijos laikotarpiui. Bendrovės organų, įskaitant ir vadovų, kadencijos laikotarpis taip pat gali būti įtvirtintas ir kitų teisės aktų ar bendrovės įstatų pagrindu. Pasibaigus šiam kadencijos laikotarpiui nutrūksta tokio paskirto vadovo ar kito organo nario įgaliojimai¹. Tačiau gali susiklostyti situacija kuomet bendrovės vadovas po kadencijos pabaigos ir toliau vykdo savo pareigas. Taigi, ar toks vadovas ir toliau gali būti laikomas *de jure* vadovu.

Vienoje iš ankstesnių LAT bylų (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. kovo 26 d.) kuriame buvo sprendžiamas klausimas dėl po kadencijos pabaigos tęsiančio vadovo statuso, Kasacinis teismas nurodė, kad <... nors D. B. , kaip generalinio direktoriaus, įgaliojimo terminas suėjo, bet D. B. ir bendrovės akcininkai sutiko tęsti pavedimo teisinius santykius, todėl faktiškai šie santykiai tęsiasi, ir D. B. eina generalinio direktoriaus pareigas...>. Teismas argumentavo, kad sutikimas pratęsti vadovo pareigas buvo išreikštas kaip konfliktuojančių akcininkų negalėjimas priimti sprendimą dėl naujo vadovo išrinkimo, taip pat būtinybe bendrovei turėti vienasmenį valdymo organą – vadovą. Kasacinis teismas pripažino, kad tokiu atveju *de facto* vadovas turi teisę veikti bendrovės vardu, atstovaudamas bendrovei teisme, bei bendrovės vardu paduoti atskirąjį skundą.

Tačiau vėlesnėje Kasacinio teismo byloje, kurioje susiklostė panaši situacija, teismas pateikė priešingą išvadą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. lapkričio 11 d. nutartis civilinėje byloje). Teismas nepripažino vadovo, kurio kadencijos laikotarpis yra pasibaigęs, pareigų pratęsimo, argumentuojant kad akcininkų susirinkimų metu akcininkai balsavo prieš buvusio vadovo perrinkimą ir siūlė savo kandidatus į bendrovių vadovus. Kartu teismas atmetė minėtoje 2007 m. LAT byloje naudotą argumentą, kad bendrovė turėtų užtikrinti pastovų valdymą, kadangi tai negali pašalinti ir paneigti akcininkų susirinkimo teisės rinkti ir atšaukti bendrovės vadovą.

Vertinant minėtų bylų aplinkybes iš esmės susiklostė panaši situacija – akcininkai visuotinio akcininkų susirinkimo metu nepriėmė sprendimo išrinkti naują bendrovės vadovą, po to kai pasibaigė paskirto vadovo kadencijos laikas. Tačiau 2015 m. byloje teismas nenustatė, kad bendrovės akcininkai savo veiksmais sutiktų pratęsti vadovo kadencijos laikotarpį.

Autoriaus nuomone šių bylų kontekste reikėtų atsižvelgti į keletą aspektų.

¹ ABĮ 31 ir 33 str. numato, kad stebėtojų taryba arba valdyba savo funkcijas atlieka įstatuose nustatytą laiką arba iki bus išrinkta nauja stebėtojų taryba arba valdyba, bet ne ilgiau kaip iki stebėtojų tarybos arba valdybos kadencijos pabaigos metais vykšančio eilinio visuotinio akcininkų susirinkimo, taigi kadencijos laikotarpis gali faktiškai prasitęsti ir ilgesniam nei 4 metų laikotarpiui.

Pirma, teisės doktrinoje išsakoma pozicija, numatant, kad kolegialus organas sprendimas turi būti išreikštas aiškiai, ir nėra numanomo sprendimo galimybė. Tokia pozicija grindžiama tuo, kad būtų užtikrintos kvorumas ir balsavimas, bei teisinis aiškumas (Goette et al., 2023, p. 12-22 ir Mikalonienė, 2011, p. 94).

Antra, reikėtų atsižvelgti į vadovams numatytus ribotos kadencijos tikslus, tai a) siekiama užtikrinti nuolatinį bendrovės valdymo atnaujinimą ir b) užtikrinti akcininkų kontrolę (EMCA, 8.15 str.).

Trečia, pagal Kasacinio teismo praktiką, situacijose kuomet bendrovėje nebelieka vadovo, pareiga inicijuoti visuotinio akcininkų susirinkimo sušaukimą tenka akcininkams. Tokios akcininkų pareigos nevykdymas gali būti vertintinas kaip ABĮ nurodytų teisinių pareigų nevykdymas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. liepos 9 d. nutartis civilinėje byloje). Vokietijos doktrinoje taip pat nurodoma, kad tokiais atvejais bendrovės akcininkai arba teismas turėtų paskirti vadovą (Fleischer et al., 2023, p. 252-253). Autoriaus nuomone analogiškos pareigos ir atsakomybė už šių pareigų nevykdymą turėtų būti taikomos bet kuriam organui, kuris turi kompetenciją skirti ir atšaukti bendrovės vadovus (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. vasario 9 d. nutartis civilinėje byloje).

Taigi, bendrovės vadovų kadencijos pabaiga reiškia įgaliojimų pasibaigimą, kurį galima pratęsti tik kompetentingam organui priėmus tinkamą sprendimą. Bendrovės organo sprendimas kuris nėra išreikštas arba išreikštas netinkamai nėra pagrindas atnaujinti arba suteikti asmeniui *de jure* vadovo statusą. Nors negalima nesutikti su teismų praktikoje nurodyta pozicija, kad bendrovė turėtų užtikrinti pastovų valdymą, t. y. pastovų organo narių paskyrimą, tačiau tai yra atitinkamo organo pareiga, dėl kurios pažeidimo gali būti keliamos atitinkamo organo narių atsakomybės klausimas (pvz. CK 2.50 4 d.). Tačiau tokios pareigos pažeidimas neturi turėti reikšmės sprendžiant vadovo paskyrimo, pakeitimo ar pareigų pratęsimo fakto.

2.3. *De facto* ir šešėlinio vadovo teisinis santykis

Šešėlinis vadovas gali būti laikoma kaip atskira bendrovės vadovo kategorija, kuomet asmuo daro netiesioginę įtaką arba kontrolę bendrovei, duodant *de jure* ar *de facto* vadovams nurodymus ar instrukcijas, kurių pastarieji yra įpratę laikytis (Idensohn, 2010, p. 326). Šios dalyje siekiama atsakyti ar Lietuvoje turėtų būti įtvirtinta šešėlinio vadovo koncepcija ir koks jo teisinis santykis su *de facto* vadovu.

Kontinentinės teisinės tradicijos valstybės dažniausiai neišskiria šešėlinio vadovo kaip atskiros kategorijos ir priskiria prie *de facto* vadovo, kadangi *de facto* vadovo ir šešėlinio vadovo apibrėžimai yra glaudžiai susijusi, nes abu vadovai reikšmingai veikia bendrovės valdymą (Girvin et al., 2005, p. 267). Šis išskyrimas yra suformuotas ir būdingas bendrosios teisės tradicijos valstybėms ir tiesiogiai įtvirtintas Jungtinės Karalystėje CA 2006 251 str., EMCA taip pat išskiria *de facto* ir šešėlinio vadovo kategorijos (9.01 skirsnis 3 d.).

Jungtinės Karalystė teismų praktika pateikia argumentus, teigiančius, kad šešėlinio vadovo pareigos negali būti sutapatinamo su *de facto* vadovu, nes pastarųjų įtaka bendrovei pasireiškia skirtingu lygmeniu, kas lemia skirtingas pareigas, taipogi, kad asmuo tuo pačiu metu gali būti ir šešėlinis ir *de facto* vadovas (Anglijos ir Velso Aukštojo teismo (Chancery Division) sprendimas 20 Kovo 2023 m. byloje Aston Risk Management Ltd v Jones & Ors). Tai tiesiogiai atsispindi ir Jungtinės Karalystės bendrovių įstatyme nurodant, kad šešėliniam vadovui pareigos (ang. *General duties*) taikomos tada ir tiek, kiek jos gali būti pritaikytos (CA 2006 170 str. 5 d.).

Anglijos teisės doktrinoje pažymima, kad bendras teismų požiūris yra toks, kad šešėliniai vadovas patys savaime nėra fiduciarai ir neturi fiduciarinių pareigų bendrovei, kurios vadovas jie daro įtaką. Išskyrus kelis atveju, kai šešėlinis vadovas veikia neapsiriboją vien netiesioginės įtakos darymu, bei apima tiesioginės bendrovės turto kontrolės perėmimą ir stipriai kontroliuoja fiduciarą, o pastarasis veikia taip mažai savarankiškai, kad galima teigti, jog šešėlinis vadovas faktiškai ėmėsi veikti kaip fiduciaras (Idensohn, 2010, p. 333).

Lietuvos teismų praktikoje šešėlinio vadovo sąvokos įtvirtinimas kol kas nebuvo svarstomas. Teismai bylose, kuriose galėtų būtų keliamas šešėlinio vadovavimo klausimas¹, taikė iki tol suformuotą praktiką susijusią su *de facto* vadovu. Tokia pozicija tikriausiai buvo užimta dėl to, kad kaip minėta, aiški atskirti šias dvi sąvokas yra sudėtinga.

¹ Pavyzdžiui Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. liepos 21 d. nutartis civilinėje byloje arba Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. lapkričio 22 d. nutartis civilinėje byloje.

Autoriaus nuomone, šešėlinio vadovo koncepcijos reikšmė, kuri daugiausiai pasireiškia dėl fiduciarinių pareigų taikymo ir jos apimties, gali būti pritaikyta nagrinėjant *de facto* vadovo atsakomybės klausimą ir neišskiriant šių sąvokų. Atsižvelgiant į tai, kad asmens pripažinimas *de facto* vadovo nereiškia, kad jam bus pritaikyta civilinę atsakomybę, teismai sprenddami *de facto* vadovo atsakomybės klausimą galėtų vertinti pastarojo pareigų apimtį ir taip faktiškai spręsti šešėlinio vadovo koncepcijoje keliamas problemas. Dėl *de facto* vadovo fiduciarinių pareigų ir civilinės atsakomybės taikymo daugiau bus pasisakyta 3 šio darbo dalyje.

Taip pat šešėliniu vadovavimu dažniausiai apibūdinami įmonių grupėse nutinkantys atvejai, kuomet patronuojantį įmonė siekia išlaikyti kontrolę ir veikia dukterinių bendrovių valdymą. Teisės doktrinoje teigiam, kad dėl šios priežasties šešėlinis vadovas nėra taip įsitvirtinusi koncepcija kaip *de facto* vadovas, kadangi minima įmonių grupių problematiką valstybės sprendžia kitais būdais, kaip įmonių grupių reguliavimu ar juridinių asmenų nemokumo įstatymu¹ (Gerner-Beuerle et al., 2019, p. 289). Tačiau pripažinti patronuojančią bendrovę šešėliniu vadovu neužtenka nustatyti, kad buvo kontroliuojama arba daroma įtaka dukteriniai bendrovei (Kraakman et al., 2017, p. 131). Jeigu patronuojančios bendrovės paskatos pasireiškė korporatyviniais metodais pavyzdžiui, įstatuose nurodant, kad dukterinė bendrovė turi atsižvelgti į grupės interesą, tokia aplinkybė neturėtų būti laikoma kaip pagrindas pripažinti asmenį šešėliniu vadovu (Gerner-Beuerle et al., 2013, p. 420). Norint nustatyti, kad asmuo yra šešėlinis bendrovės direktorius, būtina nustatyti ir įrodyti: 1) kas yra bendrovės vadovai; 2) kad asmuo nurodė šiems vadovams kaip elgtis bendrovės atžvilgiu arba kad jis buvo vienas iš asmenų kuris tai darė; 3) kad šie vadovai veikė pagal tokius nurodymus; ir 4) kad jie buvo įpratę taip elgtis (Mortimore et al., 2017, p. 64-64).

Taigi, valstybės gali išskirti šešėlinį kaip atskirą bendrovės vadovo kategoriją, glaudžiai susijusią su *de facto* vadovu, kuris pasireiškia netiesiogine (šešėline) įtaka ir sprendimų priėmimu bendrovėje. Toks išskyrimas daugiausia susijęs su siekiu apsaugoti trečiuosius asmenis nuo nepagrįsto fiduciarinių pareigų pritaikymo. Autoriaus požiūriu, *de facto* ir šešėlinio vadovo išskyrimas nėra būtinas, kadangi aiškia išskirti šias dvi koncepcijas sudėtinga, o teismai atsižvelgiant į aplinkybes galėtų įvertinti *de facto* vadovo fiduciarinių ar kitų pareigų apimtį.

¹ GmbH 117 str. numatoma, kad asmuo kuris naudodamasis savo įtaka bendrovei, tyčia priverčia valdybos ar stebėtojų tarybos narį, generalinio komercinio įgaliojimo turėtoją ar įgaliotąjį atstovą veikti bendrovės ar jos akcininkų nenaudai, privalo atlyginti bendrovei dėl to atsiradusią žalą;

2.4. Asmuo galintis būti pripažintas *de facto* vadovu

De facto (ar šešėlinio) vadovo apibrėžimas suponuoja, kad juo gali būti pripažįstamas bet kuris asmuo. Visgi šis klausimas nėra sprendžiamas vienareikšmiškai, ypač dėl juridinio asmens pripažinimo *de facto* vadovu, kadangi dažnu atveju įstatymo leidėjai imperatyviai numato, kad valdymo organu nariu gali būti tik fiziniai asmenys (CK 2.81 str. 4 d.). Nors išimtiniais atvejais kai kuriuos jurisdikcijos tai leidžia, pavyzdžiui Olandijoje (EMCA str. 8.18). Lietuvoje šiuo metu nėra nei vienos bylos, kurioje Kasacinis teismais spęstų dėl juridinio asmens pripažinimo *de facto* vadovu, todėl yra aktualu aptarti tokios situacijos galimus sprendimo būdus.

Šios dalies atžvilgiu svarbi aukščiau nagrinėta tema susijusius su šešėliniu vadovu. Kaip minėta šešėlinis vadovavimas daugiausiai pasireiškia įmonių grupės atvejais, todėl juridinio asmens atsakomybės klausimas joje aptariamas dažniau.

G. Jakuntavičiūtė siūlo nepripažinti patronuojančių įmonių kaip šešėlinių vadovų, nurodant, kad *<...siekiant protingos įmonių grupių, dukterinių bendrovių bei dukterinių bendrovių kreditorių interesų pusiausvyros, patronuojančių įmonių nelaikyti valdymo organų narėmis ir pripažinti, jog už valdymo organų nariams nustatytų fiduciarinių pareigų pažeidimą atsakyti turėtų tik dukterinių bendrovių valdymo organų nariai, veikiantys pagal patronuojančios įmonės nurodymus ar instrukcijas...>*, taip pat, kad *<...dukterinė bendrovė turi savo valdymo organus ir jų nariams neturėtų būti sukurtos palankios teisinės priemonės išvengti valdymo organų nariams nustatyto civilinės atsakomybės standarto, prisidengiant potencialia patronuojančios įmonės atsakomybe...>*, o patronuojančios bendrovės atžvilgiu taikyti dalyvio atsakomybę pagal CK 2.50 straipsnio 3 dalį (Jakuntavičiūtė, 2012, p. 57). G. Bartkus taip pat yra pažymėjęs, kad jeigu juridinio asmens organo narys yra juridinis asmuo, tai atsakomybė, kylanti tokiam juridiniam asmeniui kaip organo nariui, perkeliama to juridinio asmens valdymo organams (Bartkus, 2002, p. 106).

V. Papijanc moksliniame darbe apie patronuojančios įmonės atsakomybę prieš dukterinės įmonės kreditorius, priėjo prie išvados, kad patronuojanti įmonė gali būti pripažinta dukterinės įmonės vadovu kuomet patronuojanti įmonė formaliai ar faktiškai (*de facto*) priima įprastai (ang. *day-to-day*) dukterinės įmonės veiklai būdingus sprendimus, kuriuos turėtų priimti formalūs valdymo organai ir ypatingai tais atvejais, kai dukterinė įmonė yra nemoki. Patronuojančios įmonės atsakomybė grindžiama siekiant apsaugoti dukterinės įmonės bei visų kreditorių interesus (Papijanc, 2008).

EMCA 9.01 str. nurodo, kad patronuojančioji bendrovė gali būti pripažinta šešėliniu vadovu, jei ji daro realią įtaką dukterinės bendrovės reikalų tvarkymui, viršijančią tam tikrą ribą.

Vokietijoje pripažinti juridinio asmens *de facto* vadovu galimybės nėra, kadangi įstatymai imperatyviai numato, kad bendrovės vadovu gali būti tik fiziniai asmenys (Fleischer et al., 2023 m., 43 skyrius, p. 287). Tačiau tokiai situacijai spręsti Vokietijos civilinis kodeksas (2002 m.) 31 str. tiesiogiai numato pareigą juridiniam asmeniui atlyginti žalą kurią trečiajam asmeniui padarė organo nariai ar kiti įgalioti asmenys, padarytais veiksmais vykdant jam pavestas pareigas.

Priešinga pozicija yra įtvirtinta Jungtinės Karalystės teismų praktikoje, kurioje juridinis asmuo gali būti pripažintas *de facto* ar šešėliniu vadovu (Jungtinės Karalystės Aukščiausiojo Teismo 2010 m. lapkričio 24 d. sprendimas byloje *Holland v The Commissioners*). Jungtinės Karalystės bendrovių įstatymas dar 1929 m. numatė galimybę juridiniu asmeniui būti bendrovės vadovu. Šiuo metu tokia galimybė vis dar yra, tačiau su sąlyga, kad bendrovėje yra bent vienas fizinis asmuo kaip vadovas (CA 2006 155 str. 1 d.), nepriklausomai nuo to, tai nepaneigia galimybės juridinius asmenis pripažinti *de facto* ar šešėliniais vadovais (Goodison, 2017, p. 55).

Papildomai, gali būti keliamas klausimas, kas yra atsakingas tuo atveju jeigu *de facto* vadovu pripažįstame juridinį asmenį, ar juridinio asmens vadovas kaip fizinis asmuo, ar pats juridinis asmuo. Šveicarijoje laikomasi pozicijos, kad tokiu atveju atsakomybė galėtų būti taikoma fiziniams asmenimis kurie veikė kaip juridinio asmens atstovai (Fleischer et al., 2023 m., p. 287), dėl tokio atsakomybės taikymo iš esmės pritarė Jakuntavičiūtė ir G. Bartkus. Anglijoje teigiama, kad jeigu norima pripažinti juridinį asmenį *de facto* ar šešėliniu vadovu, tuomet reikia nustatyti ar juridinio asmens vadovas veikė pastarojo vardu (Goodison 2017, 59). Pavyzdžiui byloje kurioje sprendė patronuojančios bendrovės pripažinimą šešėliniu vadovu, teismas nurodė, kad jeigu patronuojančios bendrovės valdyba ir jos nariai veikia kaip kolektyvinis organas, tokiu atveju patronuojanti bendrovė gali būti laikoma šešėliniu bendrovės vadovu, bet jeigu būtų susiklosčiusi situacija, kuomet patronuojančiosios bendrovės valdybos narys(-iai) individualiai ir asmeniškai duoda nurodymus bendrovės vadovui – tokiu atveju jie patys gali būti laikomi šešėliniais vadovais (Anglijos ir Velso Aukštojo teismo (Chancery Division) sprendimas 20 Kovo 2023 m. byloje *Aston Risk Management Ltd v Jones & Ors*).

Atsižvelgiant į aukščiau išreikštą pozicijas, rašto darbo autoriaus nuomone, Lietuvoje teismai juridinį asmenį pripažinti *de facto* galėtų atsižvelgiant į šiuos aspektus:

Pirmiausiai, bendrovė yra juridinis asmuo, bei turi teisinį subjektiškumą ir gali savo vardu įgyti ir turėti teises bei pareigas (CK 2.33). Taigi gali įgyti fiduciarinės pareigas, bei būti atstovu kito asmens atžvilgiu (CK 2.132 str. 3 d.).

Antra, siauresnis taikymas gali trukdyti pasiekti *de facto* vadovo koncepcijos tikslus apginti suinteresuotų asmenų pažeistas teises pritaikant atsakomybę *de facto* vadovui (Fleischer et al., 2023 m., 43 skyrius, p. 287). Autoriaus nuomone, pripažinus juridinį asmenį *de facto* vadovu, atsakomybę už neteisėtus veiksmus galėtų atsirasti juridiniam asmeniui arba jos vadovams, atsižvelgiant ar nustatoma, kad juridinio asmens vadovai veikė juridinio asmens vardu.

Trečia, Lietuvos teismai pripažįsta, kad bendrovėje tuo pačiu metu gali veikti ir *de facto* ir *de jure* vadovas, kas yra imperatyvios įstatymo normos pažeidimas, nurodantis, kad bendrovės vadovas yra vienasmenis valdymo organas (CK 2.82 str. 2 d., ABĮ 37 str. 1 d.), taigi galėtų netaikyti įstatymo normos nurodančios, kad bendrovės vadovas yra fizinis asmuo (ABĮ 19 str. 2 d.).

Apibendrinus, galima pastebėti, kad juridinio asmens pripažinimas *de facto* vadovu nėra vienodai suprantamas ir taikomas skirtingose jurisdikcijose. Vis dėlto, atsižvelgiant į *de facto* vadovo koncepcijos tikslus, bet į tai, kad teisės ir pareigos gali kilti ir juridiniam asmeniui, galima teigti, kad įstatymo numatytos imperatyvios normos, numatančios, kad vadovu gali būti tik fizinis asmuo, *de facto* vadovo atžvilgiu neturėtų būti taikomos.

3. *De facto* vadovo pareigų ir atsakomybės probleminiai aspektai

Lietuvos teismų praktikoje išreikšta pozicija, kad *de facto* vadovo atsakomybė už neteisėtus veiksmus įmonei padarytą žalą taikoma kaip *de jure* vadovui. Atsižvelgiant į tai, šioje dalyje bus siekiama įvertinti ar *de facto* ir *de jure* vadovo pareigos gali būti sulyginamos ir jeigu taip, kokia apimtimi. Atitinkamai bus analizuojama ir *de facto* vadovo civilinė atsakomybė ir jos taikymo ypatumai.

3.1. *De facto* vadovo fiduciarinės pareigos

Kaip minėta, Kasacinis teismas yra nurodęs, kad *de facto* vadovas įmonei atsako kaip *de jure* vadovas už fiduciarinių pareigų pažeidimą pagal CK 2.87 str. (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. birželio 1 d. nutartis civilinėje byloje). Kadangi fiduciarinių pareigų pripažinimas asmeniui yra siejamas su pareigomis, kurių asmuo paprastai neturi, teismų praktikoje ir teisės doktrinoje siekiama vadovaujantis fiduciarinių pareigų kilmės teorijomis pateisinant tokio standarto taikymą. Šioje dalyje bus siekiama išaiškinti, ar pagrįsta teismo pozicija taikyti fiduciarinės pareigas *de facto* vadovui ir jeigu taip, kokia apimtimi.

Fiduciarinių pareigų institutas, kaip vienas iš seniausių privatinės teisės institutų, pradėjęs formuotis dar Romėnų laikais, turi ypatingą reikšmę įmonių teisėje ir yra kertinis taikant atsakomybę bendrovės valdymo organams (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2000 m. kovo 29 d. nutartis civilinėje byloje). Kasacinis teismas dar 2008 m. nurodė, kad atstovavimo teisinių santykių esmė – juridinę reikšmę turinčių veiksmų atlikimas kito asmens vardu ir interesais, šie santykiai yra fiduciarinio pobūdžio, t. y. jie grindžiami atstovaujamojo ir atstovo tarpusavio pasitikėjimu, atstovo lojalumu atstovaujajam ir kruopščiu atstovaujamojo nurodymų vykdymu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. lapkričio 11 d. nutartis civilinėje byloje).

Lietuvoje R. Greičius buvo vienas iš pirmųjų teisės mokslininkų analizavusių fiduciarinių pareigų kilmę, reikšmę ir prigimtį juridinių asmenų atžvilgiu, bei savo darbe pateikęs keletą fiduciarinių pareigų kilmės teorijų, kurios leistų pagrįsti tarp bendrovės ir vadovų atsirandantiems fiduciariniams santykiams. Mokslininkas savo darbe išskiria statuso teoriją, kurios pagrindu, fiduciariniai santykiai atsiranda ne tada, kada yra patikimas turtas ar atsiranda pasitikėjimo santykiai, o tuomet, kai asmuo įgyja juridinio asmens vadovo statusą. Remiantis šios teorijos pagrindu, autorius teigia kad „*tik teisėtai paskirtas vadovas turi fiduciarinius santykius su juridiniu asmeniu ir kitais susijusiais asmenimis. Atsakyti už fudiaciarinių pareigų pažeidimą turėtų tik vadovas, kuris veikia pagal „šešėlinio“ vadovo instrukcijas*“ (Greičius, 2007, p. 68 ir 117).

Visgi analizuojant fiduciarinių santykių teorijas, alternatyvios nuomonės buvo R. Čiočys, kuris savo moksliniame darbe pasirinko pasitikėjimo teoriją, teigiančia, kad fiduciariniai santykiai susiklosto kai patikėtinis *de jure* ir *de facto* atlieka veiksmus, kurie daro įtaką kito asmens interesams, pavyzdžiui, tvarkydamas kito asmens turtą ar vesdamas reikalus, t. y. šie santykiai susiklosto dėl to, kad vienas asmuo paveda ir patiki kitam asmeniui atlikti tam tikrus veiksmus (Čiočys, 2013, p. 47).

L. Mikalonienė, savo rašto darbe dėl akcininkų teisių ir jų gynimo būdų analizavimo akcininkų fiduciarinių pareigas ir taip pat yra pasisakiusi dėl fiduciarinių pareigų kilmės. Fiduciarinės pareigos gali kilti skirtingose situacijose, pirma, dėl ypatingo asmenų tarpusavio pasitikėjimo jiems bendradarbiaujant ir antra, dėl vieno asmens galių kitam. Taip pat pažymi, kad Jungtinėje Karalystėje fiduciarinės pareigos įtvirtinamos asmenims, kurių žinioje yra kitų asmenų turtas, o Vokietijoje, fiduciarinių pareigų subjektu gali būti akcininkas, turintis įtaka valdant bendrovę ir todėl galintis pažeisti kitų akcininkų ar bendrus interesus (Mikalonienė, 2015, p. 94-101).

Anglijos teismų praktikoje siekiant pripažinti asmens fiduciarinį santykį su bendrove yra naudojami testai. Teismai fiduciariniams santykiams nustatyti atlikdavo „įsipareigojimų testą“ (ang. *undertaking test*), t. y. vertino ar asmuo įsipareigoja veikti kito asmens vardu konkrečiu klausimu ar klausimais. Nors šis testas puikiai tikdavo faktiniui vadovui kuris tiesiogiai dalyvauja bendrovės valdyme, tačiau buvo sudėtingai pritaikomas kuomet asmens poveikis nėra tiesioginis, t. y. šešėlinio vadovavimo atveju, ypatingai dėl to, kad tokie asmenys veikia siekdami savo, o ne bendrovės interesų (Moore, 2014, p. 15 – 18 ir Anglijos ir Velso Aukštojo teismo (Chancery Division) sprendimas 2005 m. liepos 27 d. byloje *Ultraframe (UK) Ltd v Fielding & Ors*). Vystantis teismų praktikai ir „įsipareigojimų testui“ buvo prieita prie išvados, kad asmuo yra fiduciariniame santykyje su kitu asmeniu, kuomet asmuo turi teisę tikėtis, kad kontrahentas veiks jo arba jų bendrų interesų labui, nepainiojant savo asmeninių interesų. Fiduciariniai santykiai turi būti nustatomi objektyviai, o ne neatsižvelgiant į asmens ketinimus, tačiau vaidmens ar pareigų prisiėmimas turi būti toks, kad galėtų reikšti atsakomybės prisiėmimą ar jos prielaidą (Moore, 2014, p. 21 – 30 ir Anglijos ir Velso Aukštojo teismo (Chancery Division) sprendimas 2013 m. rugpjūčio 9 d. byloje *Vivendi SA, Centenary Holdings III Ltd v Richards & Ors*).

Pagrindinis probleminis aspektas susijęs su fiduciarinių pareigų taikymu *de facto* vadovui buvo pažymėtas rašto darbo 1.3 dalyje, t. y. siekiant neįtraukti bet kokio poveikio bendrovės atžvilgiu kaip lemiančio pripažinimą *de facto* vadovu. Nepagrįstas fiduciarinių pareigų taikymas turėtų poveikį verslo aplinkai, dėl ko fiduciarinių pareigų ar jos dalies pripažinimas šešėliniam vadovui Jungtinėje Karalystėje ir buvo kontraversiškas bei paliktas spręsti teismams (Moore, 2014, p. 10).

Autoriaus nuomone, nors galima sutikti su R. Greičiu, kad statuso teorija geriausiai apibūdina vadovo ir privataus juridinio asmens fiduciarinių pareigų kilmę, tačiau, atsižvelgiant į Lietuvoje ir užsienyje aiškiai įtvirtintą *de facto* vadovo koncepciją ir jos tikslus, sudėtinga būtų pastarosios pagrindu paneigti fiduciarines *de facto* vadovo pareigas

bendrovės atžvilgiu. Tarp asmens ir bendrovės susiformuojama fiduciariniai santykiai, kadangi *de facto* vadovas turi esminę arba galutinę kontrolę bendrovės valdyme, gali asmeniškai arba pasitelkiant kitus bendrovės vadovus atlikti vadovui būdingus veiksmus, nepriklausomai nuo to ar šias pareigas asmuo norėjo prisiimti ar ne.

De facto vadovo fiduciarinės pareigos ir jų apimtis

Lietuvoje fiduciarinės valdymo organų pareigos įtvirtintos CK 2.87 str., pastarieji privalo veikti sąžiningai ir protingai (CK 2.87 str. 1 d.) ir būti lojalus (laikytis konfidencialumo (CK 2.87 str. 2 d.), vengti interesų konflikto (CK 2.87 str. 3 ir 5 d.), savo turto nepainioti su juridinio asmens turto, nesinaudoti bendrovės galimybėmis (CK 2.87 str. 4 d.), informuoti apie sandorių sudarymą su juridiniu asmeniu, kurio vadovas jis yra ir pranešti apie interesų konfliktą (CK 2.87 str. 6 d).

Jungtinėje Karalystėje dėl plačios vadovo (direktoriaus) sąvokos, *de facto* vadovas patenka į CA 2006 251 str. pateiktą vadovo apibrėžimą, tai reiškia, kad jam taikomos visos CA 2006 10 dalies nuostatos bendrosios vadovo pareigos (ang. *general duties*), tačiau šių nuostatų taikymas *de facto* vadovui gali priklausyti nuo faktinių aplinkybių (Mortimore et al., 2017, p. 61 ir Jungtinės Karalystės Aukščiausiojo teismo byla, 1998 m. kovo 30 d., *Re Lo-Line Electric Motors Ltd. And Others*).

Vokietijoje *de facto* vadovas atsako už fiduciarinių pareigų pažeidimą ir gali naudotis tomis pačiomis gynybos priemonėmis kaip *de jure* vadovas, tačiau jeigu *de facto* vadovas perėmė tik tam tikrą dalį bendrovės valdymo, jo atsakomybė apsiriboja toje dalyje (Fleischer et al., 2023, 43 skyrius, p. 295).

Viena iš fiduciarinių pareigų yra juridinio asmens ir kitų juridinio asmens organų narių atžvilgiu veikti sąžiningai ir protingai, t. y. rūpestingumo pareiga (CK 2.87 str. 1 d.). LAT yra išaiškinęs, kad rūpestingumo pareiga yra vadovui daryti viską, kas nuo jo priklauso, kad jo vadovaujama įmonė veiktų pagal įstatymus ir kitus teisės aktus. Įmonės vadovas taip pat privalo rūpintis, kad įmonė laikytųsi įstatymų, nustatytų savo veiklos apribojimų (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. birželio 3 d. nutartis civilinėje byloje). Bendrovės vadovo pareiga elgtis rūpestingai su juridinio asmens turto apima pareigą tinkamai vesti turto apskaitą, teikti kasmetinių finansinių ataskaitų rinkinį Juridinių asmenų registru, taip pat išsaugoti duomenis apie įmonės finansines operacijas įstatymų nustatyta laikotarpį (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. liepos 3 d. nutartis civilinėje byloje).

Lojalumo pareiga (CK 2.87 str. 2-6 d.) numato, kad juridinio asmens valdymo organas ir jo nariai turi veikti pagal steigimo dokumentus, taip pat kitus juridinio asmens

organų sprendimus. Lojalumo pareiga taip pat reiškia, kad juridinio asmens valdymo organai turi rūpintis juridinio asmens gerove ir siekti įgyvendinti jo tikslus. Siekdamas tikslo juridinio asmens valdymo organo narys turi įvertinti ir kitus interesus, tačiau nebūtinai jais vadovautis (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. birželio 26 d. nutartis civilinėje byloje ir Bartkus, 2002, p. 113).

Neišsiplečiant daugiau apie fiduciarinių pareigų turinį, reikėtų atkreipti dėmesį, kad pastarosios bendrovės vadovus įpareigoja elgtis aktyviai atliekant jiems pavestas funkcijas. Prisimintant ankščiau aptartą teismų praktiką, buvo galima pastebėti, kad kai kurie *de facto* vadovai imasi aktyvaus vaidmens bendrovėje, pavyzdžiui, dalyvauja sudarant sandorius, samdo ir atleidžia darbuotojus, organizuoja kasdienę bendrovės veiklą, o kiti užėmė pasyvesnį (labiau šešėlinio vadovo) vaidmenį, pavyzdžiui, duoda privalomus nurodymus *de jure* vadovui, atstovauja bendrovei trečiųjų asmenų atžvilgiu. Situacijos nepalengvina jei *de facto* vadovas visapusiškai nevykdo visų valdymo užduočių pagal įstatus ir pagal įstatymus, t. y. nuo politikų rengimo iki kasdienių sprendimų įgyvendinimo (Romermann et al., 2023, 10 skyrius, p. 16-22).

Šiame kontekste pažymėtina Anglijos teismų praktika. Vienoje byloje teismas pažymėjo, kad bendrovės vadovui tenka pareigos, kurios numato tiek pozityvias, tiek negatyvias pareigas. Kai vadovas turi pozityvią pareigą, jis gali būti atsakingas už neveikimą. Kai vadovas turi negatyvią pareigą, jis turi pareigą vengti savo ir bendrovės interesų konflikto; nepriimti naudos iš trečiųjų šalių, gautos dėl jo, kaip direktoriaus, užimamų pareigų arba dėl jo, kaip direktoriaus, veiksmų ar neveikimo ir t. t. Atsižvelgiant į tai, teismas kėlė klausimus, kaip: ar šešėlinis vadovas gali būti teisiškai atsakingas už *de jure* vadovo nustatytų pozityviųjų pareigų pažeidimą, kai šešėlinis vadovas neveikia; ar tariamo jo ir bendrovės interesų konflikto atveju, jei šešėlinis vadovas susilaiko nuo nurodymo ar pavedimo bendrovei, jis išvengia fiduciarinių pareigų pažeidimo ir t. t. Teismas tokių klausimų kontekste pažymėjo, kad „*savo pareigas einantis asmuo gali būti fiduciarinėje padėtyje dėl tam tikros savo veiklos dalies, bet ne dėl kitų dalių: turi būti vertinamas kiekvienas sandoris ar sandorių grupė*“ (Anglijos ir Velso Aukštojo teismo (Chancery Division) sprendimas 2018 m. balandžio 13 d. byloje Instant Access Properties Ltd v Rosser & Ors). Asmuo duodantis nurodymus ar instrukcijas bendrovės *de jure* vadovas, manydamas, kad į juos bus atsižvelgta, gali būti laikomas prisiimančiu atsakomybę už bendrovės reikalus, bent jau už duotus nurodymus ar instrukcijas (Moore, 2014, p. 251 ir Anglijos ir Velso Aukštojo teismo (Chancery Division) sprendimas 2013 m. rugpjūčio 9 d. byloje Vivendi SA, Centenary Holdings III Ltd v Richards & Ors).

Galima pastebėti, kad fiduciarinių pareigų turinys buvo formuojamas *de jure* vadovu atžvilgiu, dėl ko pastarųjų pritaikymas *de facto* vadovui tampa problematiškas dėl pastarojo statuso bendrovėje ir skirtingų faktinių aplinkybių. Visgi dabartinė Lietuvos teismų praktika nėra linkusi spręsti ar skirtingose situacijose *de facto* vadovo fiduciarinių pareigų apimtis galėtų skirtis, teismai šią problemą daugiausia sprendžia *de facto* vadovo identifikavimo stadijoje, t. y. pripažindami arba ne asmenį *de facto* vadovu. Autoriaus nuomone tokia teismai neišvengiamai susidurs su situacija kuomet reikės spręsti labiau su šešėliniu vadovu susijusią situaciją, dėl ko bus pagrįsta kelti klausimą dėl fiduciarinių pareigų ar jų apimties.

Apibendrinant šią dalį, galima vertinti, kad pagal bendrą taisyklę *de facto* vadovo fiduciarinių pareigų apimtis ir jų numatomos pareigos nesiskiria. Vis dėlto atsižvelgiant į ypatingą *de facto* vadovo statusą ir fiduciarinių pareigų turinį, kiekvienoje situacijoje reikėtų spręsti kokią konkrečiai poziciją ir kokius būtent veiksmus atliko ir įgyvendino *de facto* vadovas, kad būtų galima tinkamai įvertinti ir nustatyti ar pagrįsta jas pritaikyti pilna apimtimi.

3.2. *De facto* vadovo įstatyminės pareigos

Valdymo organų nariai turi įstatymuose įtvirtintas specialiąsias pareigas, pavyzdžiui, bendrovės vadovo pareigos nustatytos CK 2.82 str. 3 d., detalizuojamos ABĮ (ABĮ 37 str. 8, 12, 13 d. ir t. t.), specialiuosiuose įstatymuose (Lietuvos Respublikos finansinės apskaitos įstatymas, Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas ir kt.). Kiekvieno juridinio asmens valdymo organo pareigos juridinio asmens dalyviams lemia ir su jais susijusias teises. Juridinio asmens dalyvis turi teisę reikalauti, kad šios pareigos būtų vykdomos (Bartkus, 2002, p. 109). Taigi gali būti keliamas klausimas, ar *de facto* vadovo įstatyminės pareigos ir funkcijos gali būti prilyginamos *de jure* vadovui.

Kasacinis teismas yra nurodęs, kad jei bendrovei vadovauja faktinis vadovas, esant paskirtam *de jure* vadovui, įstatymuose nustatytų valdymo organų narių pareigų privalo laikytis abu įmonės vadovai (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje). Visgi kuomet buvo sprendžiama *de facto* vadovo atsakomybė dėl laiku inicijuotos bankroto bylos, LAT sprendė, kad tokios pareigos *de facto* vadovas neturi, nes „faktinis vadovas paprastai neperima tų valdymo funkcijai būdingų pareigų, kurioms būtinas bendrovės atstovo pagal įstatymą statusas“. Panašios išvados teismas priėjo kuomet buvo sprendžiamas bendrovės akcininkės, teigiančios kad yra faktinės bendrovė, teisė atstovauti bendrovė teisme (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje).

Tačiau daugelį įstatymuose įtvirtintų pareigų vadovas gali atlikti pasitelkdamas trečiuosius asmenis, todėl nėra neįprasta, kad *de facto* vadovas konkrečioje situacijoje šias pareigas yra perėmęs ir įgyvendina įgaliojimo pagrindu. Pavyzdžiui Jungtinėje Karalystėje *de facto* vadovas taip pat turi pareigą rengti finansines ataskaitas ar kreiptis į teismą dėl bankroto iškelimo (Mortimore et al., 2017, p. 792). Vokietijoje *de facto* vadovas turi pareigą tvarkyti apskaitą, prievolę išlaikyti akcinį kapitalą ir prievolę pateikti teisingą informaciją steigiant bendrovę ir didinant jos kapitalą (Oppenlander et al., 2020, 11 skyrius, 47-49 p.). *De facto* vadovui taip pat numatyta pareiga inicijuoti nemokumo procesą, tačiau šios pareigos nekeičia akcininkų pareigos kreiptis į teismą dėl bankroto bylos iškelimo, kai bendrovė neturi vadovo (Fleischer et al., 2023, p. 295).

Visgi kaip ir fiduciarinių pareigų atveju, taip ir įstatyminių pareigų taikymas *de facto* vadovui susilaukia diskusijų. Pavyzdžiui dėl minėtos pareigos *de facto* vadovui inicijuoti bankroto procesą, Vokietijoje nors tokia pareiga pripažįstama, tačiau teisės doktrinoje išreiškiama nuomonė, kad ši pareiga neturėtų būti pritaikyta *de facto* vadovui, kadangi tik formaliai paskirtas įmonės atstovas turėtų teisę imtis tokių veiksmų (Noack et al., 2022, 6

skyrius, p 75-83). Nors Lietuvoje tokia pozicija ir vyrauja, tačiau teisės doktrinoje galime sutikti ir priešingų nuomonę. Dėl pareigos inicijuoti *de facto* vadovui nemokumo (bankroto) bylos iškėlimą yra pasisakęs R. Jokubauskas, savo moksliniame tyrime dėl įmonės vadovo civilinė atsakomybė dėl laiku neinicijuoto nemokumo proceso. Minimas autorius svarsto, kad Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymo (2021) (pakeitusio Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymą) 13 str. 1 d., vartojama įmonės vadovo sąvoka turėtų būti aiškinama kaip apimanti ne tik *de jure*, bet ir *de facto* vadovą pareigos kreiptis į teismą dėl nemokumo (bankroto) bylos iškėlimo pažeidimo metu (Jokubauskas, 2021, p. 446), remiantis tuo, kad dalyviai, kurie dažniausiai ir būna *de facto* vadovai, turi svarbų ir aktyvų vaidmenį tiek bankroto procese, tiek pačioje įmonėje.

Taigi nors Kasacinis teismas pripažįsta, kad *de facto* vadovo statusas yra išskirtinis, t. y. galimybė įgyvendinti visas bendrovės vadovo pareigas yra ribota, tačiau išsamiau šių pareigų taikymo nedetalizuoja. Autoriaus nuomone įstatymines vadovo pareigas, ypatingai kurios reikalauja aktyvinių bendrovės vadovų veiksmų, turėtų pirmiausiai įgyvendinti *de jure* vadovas, o *de facto* vadovui šias pareigas taikyti atsižvelgiant į konkrečią situaciją ir pareigos pobūdį. Teismai nėra linkę atleisti *de jure* vadovą nuo pareigų nevykdymo kaip priežastį, kad bendrovėje yra *de facto* vadovas, formalus vadovas negali remtis savo nekompetentingumu, neatsakingu arba tai, kad jis yra tik "kaliausinis" vadovas (Gerner-Beuerle et al., 2013, p. 521). Pavyzdžiui Lietuvoje vadovas turi pareigą užtikrinti darbuotojams saugias darbo sąlygas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. spalio 26 d. nutartis civilinėje byloje), taigi sprendžiant tokioje situacijoje ar *de facto* vadovas turi šią pareigą, reikėtų atsižvelgti kokias funkcijas būtent *de facto* vadovas įgyveno bendrovėje, kaip bendrovės kasdieninės veiklos organizavimas, darbuotojų darbinimą ir t. t. Abejotina ar šios pareigos tenka *de facto* vadovui jeigu pastarojo įtaka ir veikimas bendrovėje neturėjo nieko bendro su darbuotojais ir jų sauga.

Apibendrinus, kad bendrovės vadovas galėtų įgyvendinti visas įstatymines pareigas, jam yra reikalingas *de jure* vadovo statusas, atsižvelgiant į tai, tretieji asmenys neįsitikinę, kad pastarasis asmuo užima šias pareigas, gali pagrįstai atsisakyti atlikti veiksmus, būtinus tinkamam vadovo pareigų įgyvendinimui. Bendrovės vadovo pareigos kurias įgyvendinti nėra reikalaujamas *de jure* vadovo statusas galėtų būti taikomos ir *de facto* vadovui, tačiau reikėtų atsižvelgti į konkrečią situaciją ir veiksmus kuriuos *de facto* vadovas atliko bendrovės atžvilgiu.

3.3. *De facto* vadovo civilinė atsakomybė

Vadovo civilinė atsakomybė gali atsirasti tiek įmonei, kai įmonės vadovas veikia priešingai įmonės interesams, tiek tretiesiems asmenims, kai įmonės vadovas pažeidžia apribojimus, nustacius tam tikras trečiųjų asmenų teisių apsaugos garantijas (Fleischer et al., 2023, 43 skyrius, p. 268-269 ir Mikelėnas, 1998, p. 225-227). Šioje dalyje nebus siekiama išsamiai atskleisti kiekvienos civilinės atsakomybės sąlygas ar turinį, bet įvertinti jų taikymą *de facto* vadovo atžvilgiu.

Pirmiausiai, kaip buvo galima pastebėti 1.3 dalyje, *de facto* vadovą su bendrove gali saistyti ir daugiau teisinių santykių, kadangi pastaras gali užimti akcininko, darbuotojo, kreditoriaus ar kito asmens poziciją. Tai neišvengiamai lemia civilinės atsakomybės normų konkurenciją, nes šiems asmenims už nesažiningus veiksmus ir padarytą žalą bendrovės atžvilgiu yra taikomos skirtingos atsakomybės sąlygos¹. Toks aiškinimas atitinka minėta Kasacinio teismo formuojama praktiką, nurodant, kad civilinės atsakomybės bylose kiekvienu konkrečiu atveju sprendina, ar byloje nurodytas asmuo atliko vadovui ar dalyviui, darbuotojui ar kitam asmeniui būdingas funkcijas². Taigi asmeniui taikytinos atsakomybės rūšis turėtų būti nustatoma atsižvelgiant į veiksmo, sukėlusio žalą, pobūdį ir pažeistų pareigų rūšį, taikant atsakomybės individualizavimo ir funkcijų atskyrimo principus.

Bendrovės valdymo organai gali būti valdymo organų deliktinės atsakomybės prievolės šalis (CK 6.263 str.) už fiduciarinių pareigų pažeidimą (CK 2.87 str. 7 d.), taip pat deliktinė atsakomybė jiems gali kilti ir specialiuosiuose įstatymuose nustatytais pagrindais už imperatyvių reikalavimų pažeidimą. *De facto* vadovo civilinei atsakomybei taikyti būtina nustatyti visas jos taikymo sąlygas: neteisėtus veiksmus, atsiradusią žalą, priežastinį neteisėtų veiksmų ir žalos ryšį bei kaltę (CK 6.246–6.249 str.). Jeigu *de facto* vadovas teisinių santykių pagrindu veikia savo vardu, įgyvendindamas savo teisinį subjektiškumą, arba jeigu bendrovė nepatvirtintų *de facto* vadovo veiksmų jam viršijus įgaliojimą, jam galėtų kilti asmeninė sutartinė civilinė atsakomybė (Jurkevičius, 2013, p. 129; Jakunavičiūtė, 2012, p. 101).

Bendrovės vadovų atsakomybė trečiųjų asmenų atžvilgiu yra ribojama, kadangi bendrovės už savo skolas kreditoriams turi atsakyti pati. Doktrinoje išreiškiama nuomonė, kad jeigu bendrovė toleruoja *de facto* vadovo veiksmus pastarosios atžvilgiu, nėra

¹ Akcininko civilinė atsakomybė pagal CK 2.50 str.; darbuotojo materialinė atsakomybė pagal Darbo kodekso 103 str., kreditoriui pagal deliktinės ar sutartinės civilinės atsakomybės sąlygas CK 6.256 ir 6.263.

² Pavyzdžiui Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gruodžio 20 d. nutartis civilinėje byloje; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. liepos 21 d. nutartis civilinėje byloje.

nepagrįstai laikyti, kad ji taip pat turi atsakyti už *de facto* vadovo veiksmais padarytą žalą kreditoriams (Fleischer et al., 2023, p. 19-21).

Neteisėti veiksmai

Ieškinys atlyginti žalą taikant civilinę atsakomybę bendrovės vadovui gali būti pareikštas šiais skirtingais pagrindais: dėl vadovo veikloje įstatymu nustatytų pareigų pažeidimo, fiduciarinių pareigų pažeidimo ir (arba) netinkamo verslo sprendimo priėmimo, dėl kurių atsirado žala (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. kovo 9 d. nutartis civilinėje byloje).

De facto vadovo neteisėtų veiksmu pavyzdžius aptarėme 1.3 rašto darbo dalyje. Dėl fiduciarinių ir įstatyminių pareigų pažeidimo reikėtų atsižvelgti į išvadas prieitas rašto darbo 3.1 ir 3.2 dalyse, kad vertinant *de facto* vadovo neteisėtus veiksmus dėl fiduciarinių ar kitų pareigų pažeidimo, reikėtų atsižvelgti kokį statusą užėmė ir kokias pareigas *de facto* vadovas atliko.

De facto vadovas, kaip ir *de jure* vadovas turi teisę ginti savo teises jeigu verslo sprendimas buvo priimtas nepažeidžiant fiduciarinių pareigų – teisėtai, sąžiningai, ištyrus reikšmingą informaciją ir akivaizdžiai neviršijus protingos komercinės rizikos. LAT byloje kurioje sprendė *de facto* vadovo atsakomybės klausimą, nurodė, kad <...sprendžiant dėl jo veiksmų būtų taikoma verslo sprendimų priėmimo taisyklė ir galiotų sandorio teisėtumo prezumpcija, todėl ieškovui tektų pareiga šią prezumpciją paneigti – įrodyti aplinkybes, kad L. Š. nurodė sudaryti sandorį netikrinęs sandorio rizikingumo, kitos sandorio šalies galimybių atsiskaityti ir pan...>. Kasacinis teismas taip pat pažymėjo, kad jeigu *de jure* vadovas veikia pagal *de facto* vadovo nurodymus, jam atsakomybė už netinkamą verslo sprendimą nekiltų, jei būtų įrodyta, kad *de facto* vadovas šį sprendimą priėmė rūpestingai (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje).

Žala

Nei įmonės vadovų, nei kitų asmenų veiksmais padarytos žalos įstatymai nepreziūuoja (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. lapkričio 28 d. nutartis civilinėje byloje). Taigi, kiekvienu atveju būtina įvertinti *de facto* vadovo neteisėtų veiksmų padarytą žalą ir jo dydį. Pavyzdžiui vienoje byloje Kasacinis teismas grąžino bylą nagrinėti pirmos instancijos teismui, kadangi bylą nagrinėję teismai tinkamai neišsiaiškino, ar dėl visų neteisėtų kasatorės, kuri skirtingai laikotarpiais buvo *de jure* ir *de facto* vadovė, veiksmų buvo padaryta reali turtinė žala ieškovui, ar tam tikros lėšos nebuvo panaudotos įmonės veikloje (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. spalio 11 d. nutartis civilinėje byloje).

Kadangi ieškovui tenka pareiga įrodinėta žalą, jog dėl asmens neteisėtų veiksmų patyrė nuostolių, taip pat konkretų nuostolių dydį (Varapnickas, 2019, p. 237), todėl vien *de facto* vadovo veiksmų neteisėtumas, tarp jų ir turimų įgaliojimų viršijimas ar jų neturėjimas, nepagrindžia žalos padarymo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje). Galima teigti, kad žalos nustatymas yra ypatingai reikšmingas *de facto* vadovui, kadangi dėl pastarojo statuso, užtikrinti tinkama fiduciarinių ir įstatyminių pareigų vykdymą, t. y. neatlikti neteisėtų veiksmų, gali būti sudėtinga.

Taip pat žalos ir jos dydžio nustatymas yra aktualus sprendžiant dėl *de facto* vadovo solidarios ir dalinės atsakomybės taikymo, nes kiekvieno asmens atsakomybė už visą kilusią žalą yra galima tik tokiu atveju, jeigu nėra įmanoma išskirti kiekvieno asmens sukeltos žalos dalies (Zemlytė, 2019, p. 209).

Kaltė

Nustačius, kad bendrovės vadovas atliko neteisėtus veiksmus, lėmusius žalą (nuostolių atsiradimą, jo kaltė preziumuojama (CK 6.248 straipsnio 1 dalis), paneigti šią prezumpciją turi vadovas. Apie vadovo veiksmų neteisėtumą ir kaltę sprendžiama pagal tai, ar vadovas laikėsi bendrųjų (CK 2.87 straipsnis) ir specialiųjų teisės normų, reglamentuojančių jo pareigas atliekant valdymo organo ar jo nario pareigas valdant įmonę.

Kasacinis teismas pažymėjęs, kad nustatant kaltę kaip būtinąją civilinės atsakomybės sąlygą, turi būti nustatytas didelis vadovo neatsargumas arba tyčia. *De facto* vadovai dažniausiai veikia ne bendrovės, bet savo ar trečiųjų asmenų naudai, todėl laikoma, kad tyčia pažeidė įmonės interesus ir elgėsi nelojaliai, išskyrus atvejus, kai laikomasi CK 2.87 įtvirtintų taisyklių. Nepriklausomai nuo to, *de facto* vadovas galėtų įrodinėti, kad vykdant bendrovėje veiklą elgėsi rūpestingai ir apdariai (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje).

Priežastinis ryšys

CK 6.247 straipsnis įtvirtina, kad priežastinis ryšys yra būtinoji civilinės atsakomybės sąlyga, nes atlyginami tik tie nuostoliai, kurie susiję su veiksmais (veikimu, neveikimu), nulėmusiais skolininko civilinę atsakomybę tokiu būdu, kad nuostoliai pagal jų ir civilinės atsakomybės prigimtį gali būti laikomi skolininko veiksmų (veikimo, neveikimo) rezultatu. Priežastinis ryšys yra susijęs su solidarios atsakomybės taikymu, todėl bus išsamiau aptartas kitoje dalyje.

Apibendrinant, civilinės atsakomybės bylose kiekvienu konkrečiu atveju pirmiausiai sprendžina, ar *de facto* vadovas atliko vadovui ar kitam asmeniui būdingas funkcijas. Jeigu

de facto vadovas atliko vadovui būdingas funkcijas, jo civilinės atsakomybė už bendrovei padarytą žalą yra deliktinė ir kiekvienu atveju turi būti nustatytos visos deliktinės atsakomybės sąlygos. Vertinant šias sąlygas reikėtų atsižvelgti į *de facto* vadovo statusą ir atliktus veiksmus.

3.4. *De facto ir de jure* vadovo solidari ir dalinė atsakomybė

De facto bendrovės vadovo atsakomybės rūšies klausimas, t. y. dalinės ar solidarios, yra reikšmingas kadangi situacijos kuomet bendrovėje nebūtų įregistruoto *de jure* vadovo yra retos¹. Atsižvelgiant į tai šioje dalyje bus siekiame atsakyti kokia yra bendrovės *de facto ir de jure* vadovo civilinės atsakomybės bendrumo aspektai.

Pagal bendrą taisyklę solidariosios atsakomybės taisyklė deliktinės atsakomybės atveju taikoma tik tada, jei nėra protingo pagrindo priskirti jos atskiras dalis konkrečiam atsakovui (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. lapkričio 13 d. nutartis civilinėje byloje). Įprastu atveju vadovai neturėtų atsakyti už kitų vadovų aplaidumą, nes jie nėra nei jų pavaduotojai, nei įgaliotiniai, o vykdo savo, kaip vadovų pareigas (Fleischer et al., 2023, p. 308-313 ir EMCA str. 10.02).

Kasacinis teismas nurodo, kad bendrovės vadovo lojalumo pareiga neleidžia jam veikti kaip vien asmeninės naudos siekiančiam pardavėjui bei įpareigoja imtis aktyvių veiksmų, užkirsiančių kelią žalos įmonei atsiradimui (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje). Pavyzdžiui LAT byloje kurioje teismas pripažino, kad atsakovai veikė *de facto* kartu su bendrovės vadovu, aktyviai valdydami bendrovę ir veikdami kaip faktiniai vadovai, nesiėmė veiksmų tokiems padariniams, kaip žalos atsiradimas, išvengti ar jiems sumažinti (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2022 m. kovo 9 d. nutartis civilinėje byloje).

Jungtinėje Karalystėje ar Vokietijoje sprendžiant bendrovės valdymo organo solidarios atsakomybės klausimą pažymima, kad bendru atveju valdybos nariai už padarytą žalą atsako solidariai, jeigu jie nesilaikė apdairaus ir rūpestingo vadovo pareigų (Madisson, 2012, p. 14). Pavyzdžiui Anglijoje, byloje, kurioje buvo sprendžiama dviejų bendrovės vadovų atsakomybė už iš bendrovės išimtas lėšas, nustatyta, kad egzistavo nusistovėjusi praktika, kad vienas iš vadovų galėjo atlikti mokėjimus ar išimti pinigus iš bendrovės banko sąskaitos be kito vadovo sutikimo ar pritarimo. Teismas nustatė, kad toks kito vadovo aplaidumas ir nerūpestingumas yra fiduciarinių pareigų pažeidimas, dėl ko abiem vadovams buvo pritaikyta solidari atsakomybė (Anglijos ir Velso Aukštojo teismo (Chancery Division) sprendimas balandžio 23 d. byloje Baker (Liquidator of TMG Brokers Limited) v Staines & Anor).

¹ Lietuvos Juridinių asmenų registrų centre 2023 m. duomenimis, tarp visų juridinio asmens formų, neįregistruotų vienasmenių vadovu yra mažiau nei 9%.

Kasacinis teismas yra pasisakęs, kad ar formaliam ir faktiniam bendrovės vadovui taikytina solidarioji atsakomybė¹ priklausys nuo to, ar bus įrodyta bendrininkavimo siaurąja prasme aplinkybė – kad žalą galimai sukėlęs sandoris nebūtų sudarytas be abiejų vadovų veiksmų, suderintų (subjektyvus bendrininkavimas) ar savarankiškų, bet sukėlusių bendrą žalą (objektyvus bendrininkavimas) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje). Deliktinė atsakomybė gali būti solidari tiek objektyvaus, tiek subjektyvaus bendrininkavimo atveju, kai: a) asmuo sąmoningai dalyvauja, kursto arba skatina kitus atlikti neteisėtus veiksmus, sukėlusius žalą nukentėjusiajam; b) vieno žmogaus nepriklausomas elgesys arba veiksmas sukelia žalą nukentėjusiajam ir kartu ta pati žala priskirtina kitam asmeniui; c) asmuo yra atsakingas už žalą, patirtą dėl jo įgalioto atstovo arba trečiojo asmens, pasitelkto prievolei įvykdyti, veiksmų, kai šis asmuo taip pat atsako už žalą.

Byloje kuriose pasireiškė subjektyvus bendrininkavimas, yra kuomet *de facto* vadovė savavališkai inicijavo darbo užmokesčio pasididininimą sau, o bendrovės darbuotoja, žinodama, jog ji neturi teisės pasirašyti įsakymo įmonės vardu dėl *de facto* vadovo atlyginimo padidinimo, šį įsakymą pasirašė (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gruodžio 20 d. nutartis). Kitoje byloje teismai pripažinot *de facto* ir *de jure* vadovą solidariai atsakingus už ginčo sandorio sukeltą žalą bendrovei, kadangi *de facto* vadovas sprendė dėl priimamų sprendimų, o *de jure* vadovas nesigilindamas į pasirašomo sandorio aplinkybes, savo neveikimu, neapdairumu ir nerūpestingumu prisidėjo prie žalos bendrovei atsiradimo. Teismas pažymėjo, kad vadovai, sudarydami akivaizdžiai rizikingą sandorį, bendrais neteisėtais veiksmais sukėlė įmonei žalą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje). Solidari atsakomybė taip pat buvo pritaikyta kuomet ginčo sandorį sudarė *de facto* vadovas pažeisdamas fiduciarines pareigas ir sąmoningai sudarant įmonei finansiškai nenaudingą sandorį, o *de jure* vadovė pažeisdama savo fiduciarines pareigas dėl interesų konflikto, nesąžiningai įgijo įmonės turtą už itin nedidelę kainą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gegužės 29 d. nutartis civilinėje byloje).

Kasacinis teismas šiuo metu dar nėra pritaikęs *de facto* vadovo ir *de jure* vadovui solidarios atsakomybės objektyvaus bendrininkavimo atveju. Objektyviojo priežastinio ryšio atveju solidari atsakomybė atsiranda dėl to, kad nustatoma, jog kiekvieno asmens veiksmai yra būtinais visai žalai atsirasti. Objektyviojo bendrininkavimo atveju priežastinis

¹ Prievolių solidarumą gali lemti ir kitų teisės aktų pažeidimas, Kasacinis teismas yra nurodęs, kad jeigu bendrovės organo ar jo narių veiksmai nuosprendžiu pripažinti nusikalstamais ir lėmusiais įmonės negalėjimą įvykdyti prisiimtus įsipareigojimus, tai šie juridinio asmens valdymo organo nariai atsako prieš trečiuosius asmenis pagal juridinio asmens prievoles savo turtu solidariai (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. gegužės 25 d. nutartis civilinėje byloje).

ryšys nėra preziumuojamas, turi būti nustatytas faktinis ir teisinis priežastinis kiekvienos iš kilusių padarinių ryšys (Zemlytė, 2019, p. 209). Vienoje byloje LAT nurodė, kad bendrovės vadovams, galėtų būti nustatytas objektyvusis bendrininkavimas, jeigu būtų nustatyta, kad vadovai atliko savarankiškus neteisėtus veiksmus – kiekvienas atskirai neteikė finansinės atskaitomybės ataskaitų, netinkamai organizavo dokumentų saugojimą, tinkamai neperdavė dokumentų. Šie veiksmai galėtų būti kvalifikuojami kaip sukėlę bendrą žalą – įmonės turto ir dokumentų praradimą, kai negalima nustatyti, kuri dokumentų dalis, o jais remiantis – ir koks konkretus turtas, buvo prarasti konkrečiau atsakovo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. liepos 3 d. nutartis civilinėje byloje)

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, pasakytina, kad bendrovės *de facto* ir *de jure* vadovo kompetencija iš dalies dubliuojasi. *De facto* ir *de jure* vadovas turi veikti atsakingai ir rūpestingai vienas kito atžvilgiu. Kai fiduciarines pareigas įmonei pažeidžia tiek *de jure* vadovas, tiek *de facto* vadovas, ir dėl jų bendrų neteisėtų veiksmų kyla žala, jiems taikytina solidarioji civilinė atsakomybė. Ar formaliam ir faktiniam bendrovės vadovui taikytina solidarioji atsakomybė priklausys nuo to, ar bus įrodyta bendrininkavimo siaurąja prasme aplinkybė – kad žalą galimai sukėlęs sandoris nebūtų sudarytas be abiejų vadovų veiksmų, suderintų (subjektyvus bendrininkavimas) ar savarankiškų, bet sukėlusį bendrą žalą (objektyvus bendrininkavimas).

IŠVADOS

1. Lietuvos teismų praktikoje įtvirtinta *de facto* vadovo koncepcija atitinka nagrinėtų valstybių formuojamą praktiką – kaip atskira priemonė taikyti atsakomybę asmenims už nesąžiningus veiksmus bendrovės atžvilgiu.
2. Siekiant apsaugoti trečiųjų asmenų teises *de facto* vadovo identifikavimui yra taikomas aukštas įrodinėjimo standartas. Identifikuojant *de facto* vadovą būtina nustatyti, kad asmuo turėjo esminę arba galutinę kontrolę bendrovės valdyme, galėjo asmeniškai arba pasitelkiant kitus bendrovės vadovus atlikti esminius vadovui būdingus veiksmus ir priimti strateginius verslo sprendimus.
3. *De jure* vadovo statusas įgyjamas kuomet asmuo yra paskiriamas į šias pareigas teisės aktų ir vidinių bendrovės dokumentų nustatyta tvarka. Skiriasi situacijos kuomet asmuo užima bendrovės vadovo pareigas esant sprendimui jį paskirti į vadovo pareigas trūkumams, nuo situacijos kuomet asmuo atlieka bendrovės vadovo pareigas be jokio formalaus paskyrimo. Pirmuoju atveju taikoma prezumpcija, kad asmuo įgyja *de jure* vadovo statusą ir turi teisę veikti bendrovės vardu, antruoju atveju toks asmuo neįgyja *de jure* vadovo statuso ir yra laikomas *de facto* vadovu. Tokio asmens veiksmai gali sukurti pastarajam tik pareigas laikytis bendrovės vadovo fiduciarinių ar įstatyminių pareigų, o veiksmai trečiųjų asmenų atžvilgiu vertinami pagal bendrąsias atstovavimo normas.
4. *De facto* vadovo ir šešėlinio vadovo sąvokų išskyrimas ar įtvirtintas nėra būtinas, jeigu sprendžiant *de facto* vadovo pareigų ir civilinės atsakomybės klausimą būtų atsižvelgta į tai, kokias funkcijas *de facto* vadovas įgyvendino ir pareigas užėmė konkrečioje situacijoje.
5. Atsižvelgiant į *de facto* vadovo statusą ir siekiant įgyvendinti *de facto* vadovo koncepcijos tikslus, juridinis asmuo galėtų būti pripažintas *de facto* vadovu, jeigu tokio juridinio asmens vardu veikiančys asmenys įgyvendino pastarojo tikslus.
6. Fiduciarinių ir įstatymuose nustatytų bendrovės vadovo pareigų taikymas *de facto* vadovams, atsižvelgiant į jų užimamas pareigas, yra pagrįstas. Tačiau dėl išskirtinio *de facto* vadovo statuso būtina kiekvienu konkrečiu atveju įvertinti šių pareigų turinį, jų pritaikymą, bei faktinę situaciją bendrovėje.
7. *De facto* vadovą su bendrove gali saistyti ir kiti teisiniai santykiai, todėl vertinant *de facto* vadovo civilinės atsakomybės sąlygas, pirmiausiai reikėtų įvertinti ar *de facto* vadovo atlikti neteisėti veiksmai yra priskirtini vadovo funkcijoms. *De facto* vadovas už žalą padarytą bendrovei atsako deliktinės atsakomybės pagrindais nustatant visas deliktinės

atsakomybės sąlygas. *De facto* ir *de jure* vadovo solidarios atsakomybės taikymas priklausys nuo to ar bus įrodyta bendrininkavimo siaurąja prasme aplinkybė.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

1. Norminiai teisės šaltiniai

- 1.1. **Lietuvos respublikos teisės aktai**
- 1.1.1. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262 (su pakeitimais ir papildymais).
- 1.1.2. Lietuvos Respublikos darbo kodeksas. Valstybės žinios. 2016, Nr. 2016-23709 (su pakeitimais ir papildymais).
- 1.1.3. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas. Valstybės žinios, 2000-07-31, Nr. 64-1914 (su pakeitimais ir papildymais).
- 1.1.4. Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas. Valstybės žinios, 2020, XIII-2221 (su pakeitimais ir papildymais).
- 1.1.5. Lietuvos Respublikos valstybės informacinių išteklių valdymo įstatymas (Žin., 2011, Nr. 163-7739).
- 1.2. **Europos sąjungos teisės aktai;**
- 1.2.1. Europos parlamento ir tarybos direktyvos (ES) 2017/1132 2017 m. birželio 14 d. direktyva.
- 1.3. **Užsienio valstybių teisės aktai**
- 1.3.1. Anglijos bendrovių įstatymas (United Kingdom Company Act), 2006 (su pakeitimais ir papildymais).
- 1.3.2. Vokietijos civilinis kodeksas redakcija, paskelbta 2002 m. sausio 2 d. (Federalinis įstatymų leidinys [Bundesgesetzblatt] (su pakeitimais ir papildymais).
- 1.3.3. Vokietijos uždarytųjų akcinių bendrovių įstatymas (GmbH) (su pakeitimais ir papildymais).

2. Specialioji literatūra

- 2.1. **Lietuvos teisės šaltiniai**
- 2.1.1. Staskonis V. et al., (1997), Civilinė teisė.
- 2.1.2. Mikelėnas V., Bartkus G., Mizaras V., Keserauskas Š., Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras (2002) Antroji knyga. Asmenys.
- 2.1.3. Greičius R. (2007) Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos. Vilnius: Teisinės informacijos centras.

- 2.1.4. Papijanc V. Disertacija, (2008), Patronuojančios įmonės atsakomybės prieš dukterinės įmonės kreditorius.
- 2.1.5. E. Baranauskas, (2008), Civilinė teisė Bendroji dalis (2-oji laida.), Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras.
- 2.1.6. Tikniūtė A. ir Usonienė J., (2013), Vienasmienio valdymo organo teisinis statusas: ar įmanomas vienareikšmiškumas?.
- 2.1.7. Jurkevičius, V., (2013), Neįgaliotas atstovas civilinėje teisėje: lyginamoji analizė, daktaro disertacija.
- 2.1.8. Didžiulis, L., (2014), Fiduciarinių pareigų instituto kilmė, esmė ir recepcija.
- 2.1.9. Lauraitytė, E., (2014), Sutartinė bendrovės teorija ir akcininkų interesų pirmenybės principas.
- 2.1.10. L. Mikalonienė, (2011), Bendrovės visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimų negaliojimas;
- 2.1.11. L. Mikalonienė, (2015), Akcininko teisės ir jų gynimo būdai.
- 2.1.12. Jakuntavičiūtė, G., (2012), Juridinio asmens valdymo organų narių civilinė atsakomybė daktaro disertacija.
- 2.1.13. Miliauskas, P., (2017), Akcinės bendrovės ir uždarnosios akcinės bendrovės. Iš: Mikalonienė, L., et al. Įmonių teisinių formų konvergencija ir divergencija: ar Lietuvos teisinis reglamentavimas yra patrauklus tarptautiniame kontekste?
- 2.1.14. Jakuntavičiūtė, G., (2011), Bendrovės vadovo atsakomybė bendrovei: civilinė ar materialinė?
- 2.1.15. Bagdanskis, T., (2020), Ginčų su juridinio asmens vadovu problematika Lietuvoje.
- 2.1.16. Bakanauskas, E., (2012), Dukterinės bendrovės vadovo, valdybos narių galimybė veikti bendrovių grupės interesais.
- 2.1.17. Eglė Zemlytė et al., (2019), Notarų civilinė atsakomybė.
- 2.1.18. Mikalonienė L., Mikelėnas V., Varapnickas T., Zemlytė E., (2019), Notarų civilinė atsakomybė: kolektyvinė monografija.
- 2.2. **Užsienio teisės šaltiniai**
- 2.2.1. Michael J. Phillips, (1994), Reappraising the Real Entity Theory of the Corporation.
- 2.2.2. Caspar et al., (2006), Aktienrechtliche Verantwortlichkeit und Geschäftsführung.

- 2.2.3. Kathy Idensohn, (2010), University of Cape Town, The Regulation of Shadow Directors.
- 2.2.4. Loos A. et al., (2006), Directors' Liability: A Worldwide Review.
- 2.2.5. Gower et al., (2023), Principles of Modern Company law seventh edition.
- 2.2.6. Cassim R., (2021), A Comparative Analysis of the Identification of *De facto* and Shadow Directors in South Africa, The United Kingdom and Australia.
- 2.2.7. Luh Luh Lan And Loizos Heracleous (2010) Rethinking Agency Theory: The View From Law.
- 2.2.8. Buchanan J., et al., (2012) "Companies, company law, and corporate governance," in Hedge Fund Activism in Japan: The Limits of Shareholder Primacy.
- 2.2.9. Madisson K., (2012), Duties and liabilities of company directors under German and Estonian law: a comparative analysis.
- 2.2.10. Girvin S., Hudson A., and Frisby S., (2005), Charlesworth's Company Law.
- 2.2.11. Colin R. Moore, (2014), Obligations in the Shade: The Application of Fiduciary Directors' Duties to Shadow Directors.
- 2.2.12. Choudhury, B., & Petrin, M. (Eds.) (2017) Understanding the Company: Corporate Governance and Theory. Cambridge: Cambridge University Press;
- 2.2.13. Gerner-Beuerle et al., (2019) Comparative Company Law.
- 2.2.14. Henssler, et al., (2021) Corporate Law (Gesellschaftsrecht), 5th edition.
- 2.2.15. Noack et al., (2022) Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung: GmbHG.
- 2.2.16. Oppenländer et al., (2020) Praxishandbuch der GmbH-Geschäftsführung.
- 2.2.17. Fleischer H. et al., (2023) Münchener Kommentar zum GmbHG.
- 2.2.18. Goette W. et al., (2023) Münchener Kommentar zum Aktiengesetz.
- 2.2.19. Römermann et al., (2023) Münchener Anwaltshandbuch GmbH-Recht.
- 2.2.20. Heidinger A., Leible S., Schmidt J., (2023), 4., neu bearbeitete Auflage, Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung (GmbH-Gesetz);
- 2.2.21. Altmeppen H., (2023), Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung: GmbHG.
- 2.2.22. Baums, T., (2016) The Organ Doctrine Origins, Developments and Actual Meaning in German Company Law;
- 2.2.23. Kraakman, Reinier et al., (2017) The Anatomy of Corporate Law: A Comparative and Functional Approach;

- 2.2.24. Goodison, A., (2017), Directors and Other Officers: Requirement and Definitions In: Company Directors. Third Edition. Edited by: Simon Mortimore QC, Oxford University Press.
- 2.2.25. Mortimore, S. et al., (2017), Historical Introduction to the Law Relating to the Duties and Liabilities of Directors In: Company Directors. Third Edition.
- 2.2.26. Henßler, et al. (2021), Company law: GesR, 5th edition.

3. Teismų praktika

3.1. Lietuvos teismų praktika

- 3.1.1.1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2003 m. spalio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-610.
- 3.1.1.2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. birželio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-650/2003.
- 3.1.1.3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. gegužės 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-266/2006.
- 3.1.1.4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. kovo 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-238/2007.
- 3.1.1.5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. gruodžio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-644/2006.
- 3.1.1.6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. lapkričio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-521/2008.
- 3.1.1.7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. liepos 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-329/2009.
- 3.1.1.8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-513/2009.
- 3.1.1.9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. liepos 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-329/2009.
- 3.1.1.10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-22/2010.
- 3.1.1.11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-19/2012.
- 3.1.1.12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. birželio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-326/2012.

- 3.1.1.13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. balandžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-234/2013
- 3.1.1.14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. spalio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-427/2013.
- 3.1.1.15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. gruodžio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-697/2013.
- 3.1.1.16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. birželio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-368/2014.
- 3.1.1.17. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. rugsėjo 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-389/2014.
- 3.1.1.18. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. rugsėjo 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-389/2014.
- 3.1.1.19. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-124/2014.
- 3.1.1.20. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. lapkričio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-586-219/2015.
- 3.1.1.21. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. vasario 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-4-969/2015.
- 3.1.1.22. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. lapkričio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-594-686/2015.
- 3.1.1.23. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. birželio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-298-701/2016.
- 3.1.1.24. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. sausio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-46-686/2016.
- 3.1.1.25. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. vasario 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-31-378/2017.
- 3.1.1.26. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. kovo 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-114-378/2017.
- 3.1.1.27. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. liepos 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-324-915/2017.
- 3.1.1.28. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. sausio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-89-378/2017.
- 3.1.1.29. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. spalio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-177-701/2017.

- 3.1.1.30. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. birželio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-265-611/2017.
 - 3.1.1.31. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-4-313/2018.
 - 3.1.1.32. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. lapkričio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-450-219/2018.
 - 3.1.1.33. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. gruodžio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-460-421/2018.
 - 3.1.1.34. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2019 m. spalio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-309-403/2019.
 - 3.1.1.35. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2021 m. kovo 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-51-313/2021.
 - 3.1.1.36. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2021 m. kovo 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-41-421/2021.
 - 3.1.1.37. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2021 m. lapkričio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-168-719/2021.
 - 3.1.1.38. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. vasario 21 d. nutartis administracinio nusizengimo byloje Nr. 2AT-7-20-628/2022.
 - 3.1.1.39. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2022 m. kovo 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-51-1075/2022.
 - 3.1.1.40. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2023 m. rugpjūčio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-187-1075/2023.
- 3.2. **Užsienio valstybių teismų praktika**
- 3.2.1.1. Jungtinės Karalystės Aukščiausiojo teismo sprendimas 2010 lapkričio 24d., Holland (Respondent) v The Commissioners for Her Majesty's Revenue and Customs (Appellant) and another.
 - 3.2.1.2. Jungtinės Karalystės apeliacinio teismo sprendimas 2011 m. gegužės 24 d., Mumtaz Properties Ltd.
 - 3.2.1.3. Jungtinės Karalystės Aukščiausiojo teismo sprendimas 1998 m. kovo 30 d., Re Lo-Line Electric Motors Ltd.
 - 3.2.1.4. Anglijos ir Velso Aukštojo teismo (Chancery Division) sprendimas 2005 m. liepos 27 d. sprendime Ultraframe (UK) Ltd v Fielding & Ors [2005] EWHC 1638(3).

- 3.2.1.5. Anglijos ir Velso Aukštojo teismo (Chancery Division) sprendimas 2013 m. rugpjūčio 9 d. byloje Vivendi SA, Centenary Holdings III Ltd v Richards & Ors [2013] EWHC 3006 (Ch).
- 3.2.1.6. Anglijos ir Velso Aukštojo teismo (Chancery Division) sprendimas Instant Access Properties Ltd v Rosser & Ors [2018] EWHC 756 (Ch) (13 April 2018).
- 3.2.1.7. Judgment of July 13, 1992, BGH II. Zivilsenat, Entscheidungen des Bundesgerichtshofes in Zivilsenat BGHZ 119 (1992).
- 3.2.1.8. Anglijos ir Velso Aukštojo teismo (Chancery Division) sprendimas balandžio 23 d. byloje Baker (Liquidator of TMG Brokers Limited) v Staines & Anor [2021] EWHC 1006 (Ch).
- 3.2.1.9. Anglijos ir Velso Aukštojo teismo (Chancery Division) sprendimas 20 Kovo 2023 m. byloje Aston Risk Management Ltd v Jones & Ors (Rev1) [2023] EWHC 603 (Ch).

4. kiti šaltiniai

- 4.1. INSOL Internationa, Directors in the Twilight Zone, 2017 m. https://www.degaullefleurance.com/wp-content/uploads/2019/03/201705_Directors-in-the-twilight-zone_Anker-Sorensen_France_extraits-2.pdf.
- 4.2. Annex to study on Director`s duties and liability, prepared for the European Commission DG Markt (by Carsten Gerner - Beuerle Philipp Paech Edmund Philipp Schuster (Department of Law, The London School of Economics and Political Science, 2013). https://personal.lse.ac.uk/schustee/2013-study-reports_en.pdf
- 4.3. Company Directors: Regulating Conflicts of Interests and Formulating a Statement of Duties, A Joint Consultation Paper, 1999 m. <https://www.lawcom.gov.uk/project/company-directors-regulating-conflicts-of-interest-and-formulating-a-statement-of-duties/>.

SANTRAUKA

Bendrovės *de facto* vadovo statusas: probleminiai aspektai

Paulius Žalnieraitis

Šio magistrinio darbo tikslas, remiantis Lietuvos bei užsienio valstybių teismų patirtimi, išanalizuoti bendrovės faktinio (*lot. de facto*) vadovo teisinę padėtį Lietuvoje. Nustatytam tikslui pasiekti pagrindė buvo remiamasi Jungtinės Karalystės teise, kaip bendrosios teisės tradicijos atstove, ir Vokietijos teise, kaip kontinentinės teisės tradicijos atstove.

Pirmoje darbo dalyje analizuojamas *de facto* vadovo apibrėžimas lyginamuoju aspektu, bei šios koncepcijos tikslai. Taip pat nagrinėjama su *de facto* vadovo indentifikavimu susiję probleminiai klausimai, pateikiamos Jungtinės Karalystės, Vokietijos ir Lietuvos teismų praktikos pagrindines išvados.

Antroje darbo dalyje analizuota *de facto* vadovo teisinio statuso problematika. Rašto darbe aiškiai išskiriamos skirtingos situacijos lemiančios asmens padėti bendrovė, kokią įtaką tai turi bendrovės ir trečiųjų asmenų atžvilgiu, taip pat šešėlinio vadovo ir juridinio asmens kaip *de facto* vadovo analizė.

Trečioje darbo dalyje vertinama ar pagrįsta *de facto* vadovui taikyti vadovo fiduciarines ir įstatymines pareigas. Analizuojama kokią įtaką tai turi civilinės atsakomybės taikymui, solidariai ir daliniai *de jure* ir *de facto* vadovų atsakomybei.

Darbo pabaigoje pateikiamos išvados susijusios su *de facto* vadovo koncepcijos vertinimu, indentifikavimo ypatumais, statuso problematika, fiduciarinių ir įstatyminių pareigų, civilinės atsakomybės taikymo ypatumais.

SUMMARY

Status of the Company's De Facto Manager: Problematic Aspects

Paulius Žalnieraitis

The aim of this Master's thesis is to analyse the legal position of the factual (*lat. de facto*) manager of a company in Lithuania on the basis of the experience of Lithuanian and foreign courts. In order to achieve this objective, the main references were made to the law of the United Kingdom, as a representative of the common law tradition, and to the law of Germany, as a representative of the continental law tradition.

The first part of the paper analyses the definition of a *de facto* manager from a comparative perspective and the objectives of this concept. It also examines the problematic issues related to the identification of a *de facto* manager and presents the main conclusions formed in the case law of the United Kingdom, Germany and Lithuania.

The second part of the thesis analyses the problems of the legal status of the *de facto* manager. The thesis clearly identifies the different situations that determine the person's status in the company, the impact this has on the company and on third parties, as well as an analysis of the shadow manager and the legal person as *de facto* manager.

The third part of the thesis assesses whether it is justified to impose fiduciary and statutory duties on the *de facto* manager. It analyses the implications for the application of civil liability and the joint and several liability of *de jure* and *de facto* managers.

The paper concludes with an assessment of the concept of a *de facto* manager, the peculiarities of identification, the problems of status, the peculiarities of the application of fiduciary and legal duties, and civil liability.